

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU BİLİM DALI**

İŞ HUKUKU'NDA YORUM

MASTER TEZİ

108757

**Hazırlayan
Mehmet ŞİMŞEK**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. E.Tuncay SENYEN KAPLAN**

Ankara-2001

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

.....ait.....
.....adlı çalışma, jürimiz tarafından
.....
Anabilim/anasanat Dalında DOKTORA/SANATTA YETERLİK/YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Başkan
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)
Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA YORUM

I- GENEL OLARAK KANUNLARIN YORUMU	5
1. Kanunun Yorumu Kavramı	6
2. Yorum Çeşitleri.....	7
A) Yasama Yorumu	7
B) Bilimsel (İlmi) Yorum	8
C) Yargısal (Kazai) Yorum	9
3. Yorum Yöntemleri	9
A) Lâfzî (Deyimsel) Yorum Yöntemi	10
B) Mantıksal Yorum Yöntemi	11
C) Tarihsel (Sübjektif) Yorum Yöntemi	12
D) Kavramcı Yorum Yöntemi	13
E) Menfaatler İçtihadı Yöntemi	14
F) Amaçsal (Teleolojik) Yorum Yöntemi	14
G) Yorumun Amacı Olarak Tanınabilir İradenin Araştırılması Yöntemi	15
4. Yorumda Yararlanılan Mantık Kuralları	16
A) Kıyas (Argumentum a pari)	16
B) Aksi ile Kanıt (Argumentum a contrario)	17
C) Evleviyet (Argumentum a fortiori).....	17
II- GENEL OLARAK SÖZLEŞMELERİN YORUMU	18
1. Sözleşmenin Yorumu Kavramı	19
2. Yorum Teorileri.....	20
A) İrade Teorisi.....	21
B) Beyan Teorisi.....	21
a) Sübjektif Beyan Teorisi	22
b) Objektif Beyan Teorisi.....	22
C) Güven Teorisi	22
III- YORUM BENZERİ KAVRAMLAR.....	23
1. Kanun Boşluğu Kavramı ve Yorum ile İlişkisi	23
2. Hakimin Takdir Yetkisi Kavramı ve Yorum ile İlişkisi	25
3. Hakimin Hukuk Yaratması Kavramı ve Yorum ile İlişkisi	26

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ MEVZUATI HÜKÜMLERİNİN YORUMU

I- YORUMA BAŞVURMA ŞARTLARI	28
1. Mevcut Bir Kanun Hükmü Bulunmalıdır.....	29
2. Bu Kanun Hükmünün Anlamı ve Kapsamı Açık Olmamalıdır.....	29
II- YORUMDA KULLANILAN ARAÇLAR	30
1. Asli Yorum Araçları	30
A) Kanunun Metni.....	30
B) Kanunun Tarihçesi.....	31
C) Kanunun Sistematiği.....	32
D) Kanunun Konuluş Sebebi	33
2. Yardımcı Yorum Araçları	34
III- YORUMDA YARARLANILAN İLKELER	35
1. Sadece Lafzi Yorum Yapılmaması İlkesi.....	35
2. Amaçsal Yorum İlkesi.....	36
A) Kanun Hükmünün Özünü ile Kontrol Edilmiş Sözünden Çıkan Anlamdan Ayrılmama İlkesi	38
B) Kanun Koyucunun Yorum Yapılacağı Andaki Şartlar ve İhtiyaçlar Karşısında Güdeceği Amacın Araştırılması İlkesi	39
C) Her Normun Somut Amacının Göz Önünde Tutulması İlkesi.....	40
3. İşçi Lehine Yorum İlkesi	41
4. Anayasaya Uygun Yorum İlkesi	44
5. İstisnai, Sınırlayıcı ve Geçici Hükümlerin Dar Yorumlanması İlkesi.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ HUKUKU SÖZLEŞMELERİNİN YORUMU

I- HİZMET SÖZLEŞMESİNİN YORUMU	48
1. Yoruma Başvurma Şartları	49
A) Geçerli Olarak Kurulmuş Bir Hizmet Sözleşmesi Olmalıdır.....	49
B) Taraflar, Hizmet Sözleşmesinin İçeriğini Farklı Şekilde Anlamalıdır.....	50
2. Yorumda Kullanılan Araçlar.....	51

	<u>Sayfa</u>
A) Asli Yorum Araçları	51
B) Tamamlayıcı Yorum Araçları.....	53
3. Yorumda Yararlanılan İlkeler.....	54
A) Genel Yorum İlkeleri	54
a) Asli Yorum İlkeleri.....	55
aa) Sadece Lafzi Yorum Yapılmaması İlkesi	55
bb) Güven Teorisine Göre Yorum İlkesi	56
cc) Dürüstlük (İyiniyet) Kuralına Göre Yorum İlkesi.....	56
aaa) Objektif Yorum İlkesi	57
bbb) Güven İlkesi	57
dd) Sözleşmenin Bir Bütün Olarak Yorumlanması İlkesi	58
ee) Sözleşmenin Kuruluş Zamanına Göre Yorum İlkesi	59
ff) İşçi Lehine Yorum İlkesi	59
b) Yardımcı Yorum İlkeleri	60
aa) Bir Haktan Vazgeçmeyi Öngören Beyan ve Sözleşme	
Hükümlerinin Dar Yorumlanması İlkesi	61
bb) Beyanı Kaleme Alan Aleyhine Yorum İlkesi	61
cc) Sözleşmeyi Geçerli Hale Getirecek Yorum İlkesi	62
dd) Borçlu Lehine Yorum İlkesi.....	62
B) Özel Yorum İlkeleri (Kanuni Yorum Karineleri).....	63
II- TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİNİN YORUMU	63
1. Toplu İş Sözleşmesinin Borç Doğurucu Bölümünün Yorumu	64
2. Toplu İş Sözleşmesinin Normatif Bölümünün Yorumu	65
3. Yorum Davası.....	67
A) Yorum Davasının Açılma Süresi	68
B) Yorum Davasının Açılması.....	69
C) Yorum Davasının Tarafları.....	71
a) İşçi Tarafı : İşçi Sendikası.....	71
b) İşveren Tarafı : İşveren-İşveren Sendikası	72
D) Yorum Davasının Açılacağı Mahkeme.....	73
a) Görevli Mahkeme.....	73
b) Yetkili Mahkeme	74
E) Yorum Kararı ve Kesinleşmesi	75
a) Yorum Kararının Verilmesi.....	75
b) Yorum Kararının Niteliği.....	76
c) Yorum Kararının Kesinleşmesi	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	81
ÖZET	
SUMMARY	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser.
a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
A.Ş.	: Anonim Şirketi.
AY.	: Anayasa.
B.K.	: Borçlar Kanunu.
dn.	: Dipnot.
E.	: Esas No.
H.D.	: Hukuk Dairesi.
H.G.K.	: Hukuk Genel Kurulu.
H.U.M.K.	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu.
İ.H.D.	: İş Hukuku Dergisi.
İ.K.	: İş Kanunu
İ.K.İ.D.	: İlmî ve Kazai İçtihatlar Dergisi.
K.	: Karar No.
Kamu-İş	: İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Dergisi.
Kamu-Sen	: Türkiye Maden, Enerji ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Dergisi.
Ltd.Şti.	: Limited Şirketi.
m.	: Madde.
M.K.	: Medeni Kanun.
s.	: Sayfa.
S.K.	: Sendikalar Kanunu.
T.C.K.	: Türk Ceza Kanunu.
Tic.Ltd.Şti.	: Ticaret Limited Şirketi.
TİS.	: Toplu İş Sözleşmesi.
TİSGLK.	: Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu.
TÜHİS.	: Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Dergisi.

- TÜTİS.** : Türk Ulaştırma Kamu İşverenleri Sendikası Dergisi.
- vb.** : ve benzeri.
- vd.** : ve devamı.
- vs.** : ve saire.
- Y.K.D.** : Yargıtay Kararları Dergisi.

GİRİŞ

Dilin, düşünceleri ifadede yetersiz bir vasıta olması, kanun koyucu dahil birçok kimsenin dile, düşüncelerini isabetle ifade edecek derece hakim olmaması ve sözleşme taraflarının aynı kelimeye değişik anlamlar vermesi ile söylenmiş veya yazılmış bir deyim sonradan, isteyerek yahut istemeden başlangıçtakinden değişik bir anlam vermeleri sebebiyle, bir hukuk kuralının veya sözleşme hükmünün somut bir olaya doğru olarak uygulanabilmesi için, anlam ve kapsamının belirlenmesi, başka bir deyişle, yorumlanması gerekir.

Yorum, belli yorum yöntemlerine göre, yorum araçları ve yorum ilkelerinin uygulanması ile yürütülen bir hakim faaliyeti⁽¹⁾ olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple, yorum ile, adaletli ve sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için, ilk önce yoruma hangi hallerde başvurulabileceğinin sınırlarının belirlenmesi, daha sonra da yorumlama sırasında kullanılacak araçlar ile esas alınacak ilkelerin ve yöntemlerin ortaya konulması gerekmektedir.

Ancak, kanunlarımız, gerek yorum araçları, gerek yorum ilke ve yöntemlerinden hangisinin uygulanması gerektiği hakkında yol göstermemekte, bunların tayinini doktrine ve mahkeme içtihatlarına bırakmaktadır. Nitekim bu konuda, çeşitli yorum yöntemleri ve ilkeleri öne sürülmüştür.

Mevzuat hükümleri ile sözleşme hükümlerinin yorumlanması birçok benzerlikler göstermekle beraber, aralarında esaslı ayrılıklar da mevcuttur, bunun esasını yorumlanan iradelerin farklı olmasında aramak gerekir. Gerçekten, mevzuat hükümlerinde, yorumlanan, yasama organına,

(¹) İbrahim KAPLAN : Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi (Ankara, 1987), 31.

(hükmü vaz ederken veya vaz ettikten sonra) yüklenen, soyut manada bir iradedir (yasama organının maksadı veya gayesi), oysa sözleşme hükümlerinin yorumunda ise, o sözleşmeyi meydana getirenlerin somut manada iradelerdir. Bu temelden hareketle, mevzuat hükümlerinin yorumlanması ile sözleşme hükümlerinin yorumlanmasında farklı ilke ve yöntemlerin izlendiği söylenebilir.

İş Hukuku'nda da diğer hukuk dallarında olduğu gibi, yoruma başvurulmaktadır. Ancak bu faaliyet gerçekleştirilirken iş hukukunun özelliği gereği kendine özgü, farklı hukuki kurum ve ilkelere sahip olması sebebiyle kendine has yorum yöntem ve ilkelerine başvurulacaktır. Ancak burada belirtilen iş hukukuna has yorum yöntem ve ilkelerinden kasıt, klasik yorum yöntem ve ilkelerinin bir tarafa bırakılarak tamamen yeni yorum yöntem ve ilkelerinin ortaya konulması değil, daha ziyade iş hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak kendine özgü amaçlara, ilke ve kavramlara sahip olması sebebiyle klasik yorum kurallarının iş hukukunda ne şekilde uygulanacağıdır.

Bu bağlamda, iş hukukunda yorum konusu, genel olarak yorum, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu ve iş sözleşmelerinin yorumu başlığı altında üç bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde, genel olarak yorum konusu, kanunların ve sözleşmelerin yorumu başlığı altında genel yorum çeşitlerine, yorum yöntemlerine, mantık kurallarına ve yorum teorilerine yer verilerek açıklanmıştır.

İkinci bölümde, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu açıklanırken, yoruma başvurma şartlarına, yorumda kullanılan araçlara, yorumda yararlanılan ilkelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, iş sözleşmelerinin yorumu açıklanırken,

yine yoruma başvurma şartlarına, yorumda kullanılan araçlara, yorumda yararlanılan ilkelere yer verilmiştir. Ayrıca, bu bölümde iş mevzuatı hükümlerinin yorumundan farklı olarak 2822 sayılı TİSGLK.nda toplu iş sözleşmelerinin uygulanmasından doğan yorum uyuşmazlıklarının çözümünü sağlamak amacıyla öngörülmüş olan yorum davası açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA YORUM

İş hukuku, günümüzde, kendine özgü, farklı hukuki kurum ve ilkelere sahip olması sebebiyle bağımsız bir hukuk dalı niteliğini kazanmıştır⁽¹⁾. Nitekim, iş hukuku, sahip olduğu; taraflardan birini, yani işçiyi koruma amacı, sözleşme özgürlüğünü tek taraflı kısıtlaması, bazı tazminatların genel sorumluluk hukukundan ayrılan özellikleri, ücretin herhangi bir alacaktan çok farklı bir biçimde korunması, sözleşmenin taraflarından birine diğerine disiplin cezası verme yetkisinin tanınması, kurallarının uygulanmasının resmi bir denetim organı yoluyla, cezai ve idari yaptırımlar aracılığıyla devlet tarafından sağlanması, sendikalaşma sonucunda toplu iş ilişkilerinin ortaya çıkması, taraflara bir özerklik alanı içinde toplu sözleşmeler yoluyla objektif hukuk kuralları koyma yetkisinin tanınması, sosyal tarafların toplu iş sözleşmesine ulaşabilmesi için iş mücadelesi araçlarına, grev ve lokavta başvurabilme olanağına sahip kılınması, katılım ve yönetime katılma mekanizmalarıyla çalışma yaşamında da demokrasinin gerçekleşmesine katkıda bulunulması, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların özel bir yargı yerinde çözülmesi gibi özellikler⁽²⁾ ile diğer hukuk dallarından ayrılmaktadır.

İş hukuku, her ne kadar bağımsız bir disiplin niteliği kazanmışsa da, bu onun klasik yorum yöntemlerinden ve kurallarından tamamen farklı ve özel bir yorum yöntemine tabi olduğu anlamına gelmez⁽³⁾. Zira, bir hukuk sistemi içinde yer alan değişik hukuk dallarının birbirini etkilemesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı, iş hukukunda yorum yapılması sırasında genel

⁽¹⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları (Ankara, 1998), 39.

⁽²⁾ Sarper SÜZEK : "İş Hukukunda Düzenleme Boşluklarının Doldurulması", İş Hukukunun Ulusal ve Uluslararası Temel ve Güncel Konuları, (Ankara : Kamu-İş, 1993), 129.

⁽³⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 27; Halid Kemal ELBİR : "İş Hukukunda Yorum", İş Hukuku Dergisi, I, 1 (Ocak 1969), 4-5; Mustafa ÇENBERCİ : İş Kanunu Şerhi (Ankara, 1986), 70.

hukukun yorum yöntemlerinin, ilkelerinin ve kurallarının da göz önünde tutulması zorunludur. Bu sebeple, bu bölümde genel kanun hükümlerinin ve sözleşmelerin yorumlanmasında uygulanan yöntemlerden ve kurallardan genel anlamda bahsedilecektir.

I- GENEL OLARAK KANUNLARIN YORUMU

Kanun hükümlerinden, benzer nitelikteki her olaya uygulanabilecek şekilde soyut ve genel nitelik taşıması sebebiyle, her somut olay açısından açık ve net bir anlam çıkarılması mümkün değildir. Meydana gelen olayların tümüne, farklı yerlerde ve farklı kimseler tarafından uygulanacak mutlak hukuk kuralları koymak mümkün olmadığına ve kanun hükümleri, kazuistik yöntem ile, yani somut kişilere ve olaylara uygulanmak üzere ve ad belirtilerek düzenlenemeyeceğine göre, genel nitelikli soyut kanun hükmünün, somut bir olaya uygulanıp uygulanmayacağını belirleyebilmek için, o kanun hükmüne bir anlam verilmesi (manalandırılması) gerekir⁽⁴⁾. İşte bu amaçla yapılan zihinsel işleme "yorum" denilmektedir.

Bir hukuk kuralının anlamını sadece kelimelere ve dilbilgisi kurallarına dayanarak saptamaya çalışmak yeterli ve tatmin edici olmayacaktır⁽⁵⁾. Bu sebeple, bir kanun hükmünün tam ve kesin anlamını ortaya çıkarmak için çeşitli teknikler geliştirilmiştir ki, bu kısımda, bu teknikler, kanun hükümlerinin yorumu kavramı konusunda genel bir bilgi verildikten sonra, yorum çeşitleri, yorum yöntemleri ve yorumda yararlanılan mantık kuralları olarak üçlü bir ayrım içinde incelenecektir.

(4) Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : Hukuk Bilimine Giriş (Konya, 1997), 59; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1997), 183; Jale G. AKİPEK : Türk Medeni Hukuku I (Ankara, 1960), 92; Aydın ZEVKLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : Medeni Hukuk (Ankara, 1999), 92; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları (Ankara, 1998), 70; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : Hukuka Giriş (İstanbul, 1991), 159; Ferit Hakkı SAYMEN : Türk Medeni Hukuku I (İstanbul, 1960), 161.

(5) Selahattin Sulhi TEKİNAY : Medeni Hukuka Giriş Dersleri (İstanbul, 1984), 57; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 159; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 158-160.

1. Kanunun Yorumu Kavramı

Yorum, çok genel olarak, bir hukuki metnin anlamının ve kapsamının belirlenmesi için yapılan faaliyet olarak tanımlanabilir⁽⁶⁾. Bu faaliyette amaç, hukuki metinde kullanılan ve anlamı üzerinde şüphe bulunan bir ifadenin anlamının ve kapsamının belirlenmesidir. Bu sebeple, hukuki metinde kullanılan ifadenin anlamı ve kapsamı üzerinde şüphe yoksa, daha açık bir ifadeyle, kanun hükmünün anlamı ve kapsamı doğrudan ve düşünülmezsizin anlaşılıyorsa, bu durumda yoruma ihtiyaç yoktur. Aksi durumda ise, o kanun hükmünün doğru uygulanabilmesi için, kanun hükmünün yorumlanmasının gerekli olduğu açıktır⁽⁷⁾.

Kanunlar açık ve herkesçe anlaşılabilir şekilde öngörülmelidir. Fakat bu her zaman böyle olmayabilir; kanun hükmü, bazen ifadesinin, bazen de uygulanması açısından anlam veya kapsamının müphem bulunması sebebiyle tereddüt doğurabilir veya insan ve toplum hayatının devamlı değişmesi ve gelişmesi ve yeni ihtiyaç ve zorunlulukların ortaya çıkması sebebiyle kanun hükmünün uygulanması açısından yeni durumlar meydana gelebilir. Bütün bu durumlarda, kanun hükmünün anlaşılabilmesi ve uygulama şartlarının tespiti için, kanun hükmünün yalnız metnini ve kelimelerini göz önünde tutmak yeterli olmaz. Kanun hükmünün metni yanında, ruhunu, izlediği gayeyi de bilmek gerekir. Bunun için, kanun hükmünün yorumlanması gerekir. Kanun hükmünün ruhunun, gerçek anlamının araştırılması, bazen kanun hükmünün metninden uzaklaşmayı gerektirebilirse de, böyle bir yorum bile kanun hükmünün metninde bir dayanak noktası bulmak zorundadır⁽⁸⁾. Kanun

⁽⁶⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş (Bursa, 1998), 235; Bilge UMAR : Hukuk Başlangıcı Ders Kitabı (İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1997), 128; Erol AKI : Hukukun Temel Kavramları (İzmir, 1999), 101.

⁽⁷⁾ Kemal GÖZLER : Hukukun Genel Teorisine Giriş (Ankara, 1998), 149; Erol AKI : a.g.e., 101.

⁽⁸⁾ Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU : Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951), 190-191; Ergun ÖZSUNAY : Medeni Hukuka Giriş (İstanbul, 1986), 188-189; Orhan Münir ÇAĞIL : Hukuka ve Hukuk İlimine Giriş I-II (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1966), 181-194; Zahir İMRE : Medeni Hukuka Giriş (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980), 155-158; Seyfullah EDİS : a.g.e., 183-185; Selahattin Sulhi TEKİNAY : a.g.e., 57.

hükmünün metninden çıkarılabilmesi mümkün anlamlar yelpazesi, yorumun hudutlarını teşkil eder ki, yorum bundan ileri gidemez. Zira, bundan ötesi, kanunlarda bulunan boşlukları ifade eder.

2. Yorum Çeşitleri

Yorum, yorumu yapan kişi veya makam bakımından yasama yorumu, bilimsel (ilmi) yorum ve yargısal (kazai) yorum olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

A) Yasama Yorumu

Yasama yorumu, en kısa tanımıyla, kanun koyucunun kendisi tarafından yapılan yorumdur⁽⁹⁾. Bu yorum çeşidinde, kanun koyucu, mevcut bir kanun hükmünün uygulama bakımından nasıl ele alınması ve nasıl algılanması gerektiğini açıklar.

Yasama yorumunun, yasama organı tarafından yapılması ve bütün mahkemeleri ve yürütme organını bağlaması sebebiyle etkileri bakımından kanun niteliğine sahip olmasına rağmen, bu yorumun teknik anlamda kanun sayılması söz konusu olamaz. Çünkü ortaya çıkış prosedürü kanundan farklıdır ve kanunların kural olarak geriye yürümemesine karşılık, bu yorum ile, eski bir kanunun anlamı açıklandığından, yasama yorumu geçmişe etkili olacak şekilde hüküm

⁽⁹⁾ Sulhi DÖNMEZER ve Sahir ERMAN : Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku I, (İstanbul, 1997), 178; Necip BİLGE : Hukuk Başlangıcı (Ankara, 1999), 166; Turhan ESENER : Hukuk Başlangıcı (İstanbul, 1998), 226; Sadık TÜZEL : Hukuk Başlangıcı (İzmir : İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1960), 100; Abdülhak Kemal YÖRÜK : Hukuk Başlangıcı (İstanbul, 1956), 48; Ali ŞAFAK : Hukuk Başlangıcı Ders Kitabı (Ankara, 1994), 58; Şanal GÖRGÜN : Hukukun Temel Kavramları (Ankara, 1996), 201; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı (Ankara, 1999), 58; Yılmaz ASLAN : Hukuka Giriş (İstanbul, 1991), 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 183-187; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 93; Ergun ÖZSUNAY : a.g.e., 189; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 95; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 162.

doğurur⁽¹⁰⁾.

Yasama yorumunun yapılabilmesi için, ilgili pozitif hukuk sisteminin anayasası tarafından öngörülmüş olması gerekir. Bu yönde bir hüküm 1924 Anayasası'nda bulunmakta idi. Fakat, kanun yapma tekniği ile bağdaşmayan bu hüküm sonraki anayasalarımızda yer almamıştır. Nitekim, çağdaş hukuk sistemi de, yasama organına yorum yetkisi tanınması anlayışını kabul etmemektedir⁽¹¹⁾.

B) Bilimsel (İlmi) Yorum

Bilimsel yorum, hukuk bilimi ile uğraşanların yorum yöntemlerine göre kanun hükümlerinin anlamını belirtmek için yaptıkları yorumdur⁽¹²⁾.

Bilimsel yorum, yargısal yorumdan farklı olarak, belli bir somut olay ile ilgili olmaksızın soyut çözümleri kapsar⁽¹³⁾. Bu sebeple, bu yorum daha çok nazaridir. Bu özelliği ile, bilimsel yorum, yasama yorumuna benzer ise de, bilimsel yorumun yasama yorumu gibi bağlayıcı olmaması, onu yasama yorumundan ayırır. Bununla beraber, mahkemeler, kendi kararlarını

⁽¹⁰⁾ Jale G.AKİPEK : a.g.e., 93; Necip BİLGE : a.g.e., 166; Turhan ESENER : a.g.e., 226-227; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 201; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 49; Sadık TÜZEL : a.g.e., 100; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 95; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 162; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 58.

⁽¹¹⁾ Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 188; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 239; Erol AKI : a.g.e., 101; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 60; Necip BİLGE : a.g.e., 166; Ali ŞAFAK : a.g.e., 58; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 70; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 95; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 58.

⁽¹²⁾ Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 188; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 241; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 61; Necip BİLGE : a.g.e., 166; Turhan ESENER : a.g.e., 227; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 93; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Ergun ÖZSUNAY : a.g.e., 190; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 95; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71; Sadık TÜZEL : a.g.e., 101; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 49; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 201.

⁽¹³⁾ Seyfullah EDİS : a.g.e., 188-189; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 241; Erol AKI : a.g.e., 102; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 61-62; Necip BİLGE : a.g.e., 166-167.

doktrinin görüşü ile pekiştirmek suretiyle onlara kuvvet ve canlılık verirler.

C) Yargısal (Kazai) Yorum

Bir davaya bakan ve kanunun gerçek anlamını tespit ederek ona göre uyumsuzluğu çözümlemekle yükümlü hakim tarafından yapılan yorumdur⁽¹⁴⁾.

Hukuki uyumsuzluklar yargı organının önüne geldiğinde hakimin yapacağı şey, soyut kuralları dosyadaki somut olaya uygulamaktır. Bunu yaparken ister istemez yorum yapacaktır. Böylece kanun hükümleri, hareketsiz, statik durumdan çıkıp hareketli duruma geçecek ve kanun hükümleri yeni koşullara uygun canlılık ve dinamizm kazanacaktır⁽¹⁵⁾.

Yargı yorumu, kural olarak, ne daha sonraki olaylarda hakimin kendisini, ne de başka mahkemeleri bağlar. Bununla birlikte yargı yorumunun serbestlik niteliği, yorum konusunda hakimin keyfi bir yetkiye sahip olduğu anlamına gelmez. Çünkü yargı kararları üst yargı organlarınca denetime tabi olduğundan, hakimler kararlarını bilimsel ve mantıki esaslara dayandırmak ve gerekçelendirmek zorundadırlar.

3. Yorum Yöntemleri

Yorum yapmanın amacı belirli bir hukuki ilişkiyi düzenlerken

⁽¹⁴⁾ Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 189; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 240; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 60-61; Necip BİLGE : a.g.e., 166; Turhan ESENER : a.g.e., 227; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 201; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 49; Sadık TÜZEL : a.g.e., 100-101; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 93; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71; Aydın ZEVLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 95; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163.

⁽¹⁵⁾ Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 61; Necip BİLGE : a.g.e., 166; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59.

kanun koyucunun açıkladığı beyanın gerçek anlamını saptamaktır. Bunun yapılabilmesi ise, uygun bir yorum yönteminin benimsenmesine bağlıdır. Ne var ki, kanun koyucu ne yorum, ne de yorum biçimi ile yorumda geçerli yöntemler konusunda herhangi bir yol göstermemiştir. Borçlar Kanunu'ndaki sözleşmelerin yorumlanması ile ilgili 18 nci madde ise, çok genel olup kanun hükümlerinin yorumunda yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple, bilimsel alanda ve uygulamada zaman zaman hakim olmuş çeşitli yorum yöntemleri ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu yorum yöntemleri ana hatlarıyla ele alınıp incelenecektir.

A) Lafzi (Deyimsel) Yorum Yöntemi

Deyimsel yorum yöntemi de denilen bu yorum yönteminde, kanun hükmünün anlamı, kanun metninde kullanılan kelimelere, bu kelimelerin cümle içindeki yerleri ile günlük ve hukuki anlamlarına, maddenin sözdizimine, noktalama işaretlerine bakılarak tespit edilir⁽¹⁶⁾.

Lafzi yorum yöntemi, kanun metninin kanun koyucunun iradesini tam olarak yansıttığı ve kanun koyucunun niyetini ifade etmek için tamamen uygun kelimeler ve ifadeler kullandığı varsayımına dayanır⁽¹⁷⁾. Ancak, kanun koyucunun kanun vaz ederken bütün kelimeler üzerinde aynı dikkat ve titizlik ile durması mümkün olmadığından, bu yöntem ile, her zaman doğru sonuçlara ulaşmak mümkün değildir.

⁽¹⁶⁾ Erhan ADAL : Hukukun Temel İlkeleri (İstanbul, 1998), 164; Aytekin ATAAY : Medeni Hukukun Genel Teorisi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980), 211-212; Bilge ÖZTAN : Medeni Hukukun Temel Kavramları (Ankara, 1998), 107; Mesut ÖNEN : Hukukun Temel Kavramları (İstanbul, 1991), 152; Bilgehan TAŞMAN : Bireysel İş Hukuku I (İstanbul, 1998), 38; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 241; Erol AKI : a.g.e., 102; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 62-63; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 189; Necip BİLGE : a.g.e., 167; Turhan ESENER : a.g.e., 227; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 203; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71; Aydın ZEVLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Orhan Münir ÇAĞIL : a.g.e., 201-202; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 160; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 59.

⁽¹⁷⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 242; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98.

Hukuki uyumsuzluğun taraflarının, kendi lehlerine olacak şekilde kanun hükümlerindeki kelimelere farklı anlamlar verecekleri muhakkaktır. Bu sebeple bu yorum yönteminde, dürüst, orta zekada ve objektif iyiniyetli bir kimsenin düşünceleri esas alınır⁽¹⁸⁾.

Bütün kanun hükümlerinin öncelikle anlamının açıklanması gerektiği muhakkaktır. Çünkü bir kanun hükmünün anlamı kavranmadan, onun ruhuna inmek mümkün değildir. Bu sebeple hemen her devirde lafzi yorum yöntemi yoğun olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam edilmektedir. Ancak, lafzi yorum yöntemi açısından yapılması gereken şey, kanun hükümlerinin sözleri ile bağlı kalınması ve onun dışına çıkılmaması olduğundan, bu yorum yönteminin tek başına kullanılması yeterli değildir⁽¹⁹⁾. Zira bu yöntemle, kanunun ruhunu ortaya çıkarmaya imkan yoktur⁽²⁰⁾.

B) Mantıksal Yorum Yöntemi

Bu yorum yönteminde, kanun hükmünün anlamı, muhakeme yoluyla kanun hükmünün kanun sistematigi içinde bulunduğu yerine, diğer kanun hükümleriyle ilişkisine, kanunun çatısı içinde bulunduğu yer ve özellikle kanunun kısım ve bölüm başlıkları ile kanun hükmünün kenar başlıklarına bakılarak tespit edilir⁽²¹⁾.

⁽¹⁸⁾ Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 63; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 59.

⁽¹⁹⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 242; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 63; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98; Aydın ZEVLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 160.

⁽²⁰⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 242; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 63; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98; Aydın ZEVLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 160.

⁽²¹⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 244; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 66; Ali ŞAFAK : a.g.e., 60; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98-99; Aydın ZEVLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 60-61; Erhan ADAL : a.g.e., 164; Aytekin ATAAY : a.g.e., 212; Mesut ÖNEN : a.g.e., 152.

Bu yorum yöntemi, lafzi yorum yönteminden sonra başvurulacak olan bir yöntemdir⁽²²⁾. Kanunun herhangi bir maddesinin manasını açıklamak için öncelikle onun açık ifadesi, sözü araştırılmalıdır. Ancak, bazen sadece kanunun sözüne başvurulması şüpheli sonuçların doğmasına yol açar ve daha geniş araştırmaların yapılmasını gerekli kılar. İşte bu durumda, mantıksal yorum yöntemine başvurulur.

Mantıksal yorum yöntemi, lafzi yorum yöntemine benzer⁽²³⁾ ise de, lafzi yorum yönteminde kanun hükmünün sözlerine ağırlık verilmesine karşılık, mantıksal yorum yönteminde kanun hükmünün ruhundan ve amacından hareket edilir.

Mantıksal yorum yöntemi, kanunun mantıki bir eser olduğu, kendi kendine yettiği ve kanundan mantık kurallarıyla mutlaka bir hüküm çıkabileceği esasına dayanır⁽²⁴⁾. Ancak, bu yorum yöntemi, mantık kuralları ile varılan sonuçların; kanunun uygulandığı zamandaki toplumun ihtiyaçlarına, menfaatlerine uygun gelip gelmediği üzerinde hiç durmaz. Bundan dolayıdır ki, bu yorum yöntemiyle kanun hükümlerine verilmek istenen anlam genellikle teorik ve belki de mantıki bir anlam olur. Ancak, maddelerin bu suretle anlaşılması çoğu zaman ne kanunun ruhuna uygun düşer ve ne de hayatın zaruretlerini tatmin eder⁽²⁵⁾.

C) Tarihsel (Sübjektif) Yorum Yöntemi

Sübjektif yorum yöntemi de denilen bu yorum yönteminde, kanun hükmünün anlamı, kanun koyucunun kanunu koyarken sahip olduğu

⁽²²⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 244; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 98-99; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Aytekin ATAAY : a.g.e., 212; Mesut ÖNEN : a.g.e., 152.

⁽²³⁾ Hatta her ikisini de aynı yöntem olarak kabul eden yazarlar vardır. Örneğin Necip BİLGE : a.g.e., 167.

⁽²⁴⁾ Jale G.AKİPEK : a.g.e., 99.

⁽²⁵⁾ Jale G.AKİPEK : a.g.e., 99.

sübjektif iradede ve izlediği amaçta aranır⁽²⁶⁾. Bunun için de kanunun hazırlık çalışmalarına, yani komisyon ve parlamentoda yapılan görüşmelere ve tartışmalara ve keza kanunun gerekçesine bakılır⁽²⁷⁾.

Bu yorum yöntemi, toplumsal yaşamın sürekli bir değişim halinde bulunması ve kanunların, bir defa kabul edildikten ve yayınlandıktan sonra kendi geçmişlerinden koparak bağımsız bir varlık niteliği kazanması sebebiyle eski tarihli kanunların yorumlanmasında fazla yararlı olmamaktadır.

D) Kavramcı Yorum Yöntemi

Bu yorum yönteminde, kanun hükmünü yorumlarken “sosyal gerçeklik”ten veya “somut gerçeklik”ten ziyade, kanun hükmünün soyut içeriğinden hareket edilmektedir⁽²⁸⁾. Bu yöntemin en büyük özelliği, hukukun yöneldiği sosyal amaçlara ilgisiz kalmak ve hukukta genelleştirme ve kavram yaratma işlemine önem vermektir⁽²⁹⁾. Bu sebeple, bu yöntemin taraftarları, kanunun ülkenin her yerinde aynı şekilde yorumlanıp uygulanmasını istemişler,

⁽²⁶⁾ Hüseyin YILDIZ : Medeni Hukukun Temel İlkeleri (Bursa, 1996), 149; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 243; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 63; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 190; Necip BİLGE : a.g.e., 167; Turhan ESENER : a.g.e., 228; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 204; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 50; Sadık TÜZEL : a.g.e., 102; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 94-95; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 96; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Ergun ÖZSUNAY : a.g.e., 193; Orhan Münir ÇAĞIL : a.g.e., 205-206; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 161-162; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 60; Erhan ADAL : a.g.e., 165; Aytekin ATAAY : a.g.e., 212-213; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 107; Mesut ÖNEN : a.g.e., 152.

⁽²⁷⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 243; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 63; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 56; Seyfullah EDİS : a.g.e., 190; Necip BİLGE : a.g.e., 167; Turhan ESENER : a.g.e., 228; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 204; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 50; Sadık TÜZEL : a.g.e., 102; Ali ŞAFAK : a.g.e., 59; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 94-95; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 96; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 163; Ergun ÖZSUNAY : a.g.e., 193; Orhan Münir ÇAĞIL : a.g.e., 205-206; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 161-162; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 60; Erhan ADAL : a.g.e., 165; Aytekin ATAAY : a.g.e., 212-213; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 107; Mesut ÖNEN : a.g.e., 152; Hüseyin YILDIZ : a.g.e., 149.

⁽²⁸⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 245; Adnan GÜRİZ : a.g.e., 61.

⁽²⁹⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 245; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 66; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 61; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 53.

mahkemelerin hukukun uygulanmasında birlik, uyum ve kesinlik esaslarını gerçekleştirmeye çalışmaları gerektiğini belirtmişlerdir⁽³⁰⁾.

E) Menfaatler İctihadı Yöntemi

Bu yorum yöntemi, hakimın yalnızca mantık yoluyla veya hukuk kavramlarına başvurarak yorum yapma görevini yerine getirmeyeceği⁽³¹⁾ ve her hukuki uyuşmazlığın arkasında bir menfaat çatışması olduğu esasına dayanır⁽³²⁾. Bu yorum yönteminde amaç, hukuki uyuşmazlıkta söz konusu olan menfaatleri dengelemektir⁽³³⁾. Ancak, menfaatlerin dengelenmesinden kasıt, menfaatlerin birbirine eşit hale getirilmesi değildir. Nitekim, bu yöntemin taraftarları, bu işlem yerine getirilirken, rasyonel temeli daha sağlam olan ve daha çok korunmaya değer görülen menfaate üstünlük tanınması gerektiğini savunmaktadırlar⁽³⁴⁾. Bu yöntem, her ne kadar hakime yaratıcı bir rol tanımakta ise de, hakimın fonksiyonu gene de pozitif hukuk içinde kalmalıdır.

F) Amaçsal (Teleolojik) Yorum Yöntemi

Objektif, fonksiyonel, tartıcı veya teleolojik yorum yöntemi de denilen bu yorum yöntemi lafzi ve tarihsel yöntemlerin eleştirilerinden hareketle geliştirilmiştir⁽³⁵⁾.

⁽³⁰⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 245; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 66; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 61.

⁽³¹⁾ Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 62; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 55.

⁽³²⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 246; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 67; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 62; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 55.

⁽³³⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 246; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 67; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 62; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 55-56.

⁽³⁴⁾ Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 56.

⁽³⁵⁾ Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 65; Necip BİLGE : a.g.e., 168; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 63; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 57-58.

Bu yöntem, hukuk uyumsuzluğunun çözümünde “sosyal gerçekliğe”, “somut gerçekliğe” ve “eşyanın tabiatına” önem ve öncelik verir⁽³⁶⁾. Dolayısıyla, kanunun yorumlanmasında, kanun metni ile hazırlık malzemesinin yanında, kanunun amacını ve özellikle zamanın ve devrin ihtiyaçlarını hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. Zira hukuk yaşayan bir düzen olması sebebiyle her neslin ve her devrin ihtiyaçlarına ve koşullarına cevap vermek zorundadır. Bu da, ancak kanun koyucunun belli bir zamandaki düşüncesinin değil, kanunun amacının göz önüne tutulmasını gerektirir. Böylece, kanun metninden ayrılmadan, kanun sınırlarının aşılması ve kanuna esneklik verilmesi mümkün olabilir. Kanunun amacının saptanmasında ise, kanunun uygulanması sırasındaki ihtiyaçlar ve şartlar dikkate alınmalıdır⁽³⁷⁾.

G) Yorumun Amacı Olarak Tanınabilir İradenin Araştırılması

Yöntemi

Bu yorum yönteminde, kanun hükmünün anlamı; bilinçli, dürüst ve makul bir kişinin bu kanun hükmüne vereceği anlamda aranmaktadır⁽³⁸⁾. Bu yönetime göre, kanun herkes için aynı anlamı taşıdığından, hakim, önüne gelmiş somut olayda tarafların kanuna verebileceği anlamı değil; kanuna herkes tarafından verilebilecek anlamı bulmaya çalışacaktır⁽³⁹⁾. Bu sebeple, kanun koyucunun iradesinin sonucu olan beyanın anlamı, ideal bir kişinin bakış açısından bakılmak suretiyle, kanunun yapıldığı andaki şartlar göz önünde

⁽³⁶⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 246; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 63; Adnan GÜRİZ : Hukuk Felsefesi, a.g.e., 59.

⁽³⁷⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 246; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk HADI SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 65; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 57; Necip BİLGE : a.g.e., 168; Ali ŞAFAK : a.g.e., 60; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 101; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71-72; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 98; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 161; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 63; Erhan ADAL : a.g.e., 165; Aytekin ATAAY : a.g.e., 215; Mesut ÖNEN : a.g.e., 153.

⁽³⁸⁾ Seyfullah EDİS : a.g.e., 192; Turhan ESENER : a.g.e., 229; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 107.

⁽³⁹⁾ Seyfullah EDİS : a.g.e., 193; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 107.

tutularak tespit edilmesi gerekir⁽⁴⁰⁾.

4. Yorumda Yararlanılan Mantık Kuralları

Kanunların yorumlanması sırasında, yorum yöntemleri yanında mantık kurallarından da yararlanılmaktadır. Bu kısımda bu mantık kurallarından bazılarının ana hatlarıyla bahsedilecektir. Bununla birlikte, mantık kurallarının uygulanmasında çok ihtiyatlı davranılmalı ve isabetli bir sonuca varabilmek için, bu kurallardan sadece esas amacı gerçekleştirme hususunda yararlanmak gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır⁽⁴¹⁾.

A) Kıyas

Kıyas, kanunda belirli bir fiili durum veya ilişki için konulmuş bulunan kuralın, o duruma veya ilişkiye benzeyen ve fakat hakkında hüküm bulunmayan başka bir duruma ve ilişkiye de uygulanmasıdır⁽⁴²⁾. Bu argüman, “aynı varlık nedeni aynı sonucu doğurur”⁽⁴³⁾ ilkesine dayanmaktadır.

Kıyas yoluna başvurabilmek için, kanunlarda kıyas yapılabileceğine ilişkin açık hüküm bulunmasına gerek olmadığı doktrinde kabul edilmektedir⁽⁴⁴⁾. Bununla birlikte, özel hukuk alanında büyük yararı olan bu argümanın, T.C.K.nun 1 nci maddesinde öngörülen “kanunsuz suç ve ceza

⁽⁴⁰⁾ Seyfullah EDİS : a.g.e., 193; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 97; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 107.

⁽⁴¹⁾ Erol AKI : a.g.e., 106; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 70; Necip BİLGE : a.g.e., 170.

⁽⁴²⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 247; Erol AKI : a.g.e., 104-105; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 68; Necip BİLGE : a.g.e., 169; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 205; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 51; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 87; Aytekin ATAAY : a.g.e., 207.

⁽⁴³⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 247-248.

⁽⁴⁴⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 248; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 68; Necip BİLGE : a.g.e., 169.

olmaz" ilkesi sebebiyle ceza hukukunda uygulanmasına imkan yoktur.

B) Aksi ile Kanıt

Aksi ile kanıt argümanı, kanunda belirli bir fiili durum veya ilişki için konulmuş bulunan kuralın, o durumun veya ilişkinin aksi (zıddı) olan ve fakat hakkında hüküm bulunmayan başka bir duruma ve ilişkiye de uygulanması olarak tanımlanabilir.

Kanunda bir durum veya ilişki hakkında hüküm bulunmaması her zaman, doldurulması gereken bir boşluğu ifade etmez; zira bazen kanun koyucu o konuda isteyerek sükut etmiş, yani o konuyu, düzenlemiş olduğu konu ile zıt durumda saymış olduğu için, düzenleme dışı bırakmış olabilir⁽⁴⁵⁾. Bu durumda, sonuca aksi ile kanıt yoluyla ulaşılır. Yalnız, bu mantık kuralını uygularken, elde edilen sonucun, ilgili konuyu düzenleyen genel kurallara uygun düşmesine dikkat edilmesi gerekir⁽⁴⁶⁾.

Bununla birlikte, bu argümana, gerek özel hukukta, gerek kamu hukukunda çok fazla başvurmamak ve başvurulmak zorunda kalındığında da menfaatlerin dengede tutulmasına dikkat edilmelidir⁽⁴⁷⁾.

C) Evleviyet

Evleviyet argümanı, çoğun içinde azın da bulunacağı, bütün için doğru olan şeyin parçalar için de doğru olacağı ve daha önemli bir durum için

⁽⁴⁵⁾ Bilge UMAR : a.g.e., 136; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 249; Erol AKI : a.g.e., 106; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 69; Necip BİLGE : a.g.e., 169-170; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 203.

⁽⁴⁶⁾ Bilge UMAR : a.g.e., 136.

⁽⁴⁷⁾ Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 70; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 89.

kabul edilen bir hükmün daha az önemli durumlarda da uygulanması gerektiği ilkelerine dayanır⁽⁴⁸⁾.

Evleviyet yolunun, çoğu yapmaya yetkili olanın azı da yapmaya yetkili olacağı ilkesinin uygulaması olan büyükten küçüğe doğru akıl yürütme (argumentum a maiori ad minus) ve önemsiz olarak düşünülen bir yasaktan daha önemli olan bir yasaklamanın çıkarılması olarak ifade edilebilecek olan küçükten büyüğe doğru akıl yürütme (argumentum a minori ad maius) olmak üzere iki şekli vardır⁽⁴⁹⁾. Birincisi olumlu, ikincisi olumsuz bir düzenlemenin bulunduğu durumlarda uygulanır⁽⁵⁰⁾.

II- GENEL OLARAK SÖZLEŞMELERİN YORUMU

Bir sözleşmenin meydana gelebilmesi için, karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarına ihtiyaç vardır⁽⁵¹⁾. Ancak, sözleşme kurulduktan sonra, bazen, dilin, düşünceleri ifadede yetersiz bir vasıta olması, birçok kimsenin dile, düşüncelerini isabetle ifade edecek derece hakim olmaması, tarafların aynı kelimeye değişik anlamlar vermesi ve tarafların söylenmiş veya yazılmış bir kelimeye sonradan, isteyerek yahut istemeden başlangıçtakinden değişik bir anlam vermesi⁽⁵²⁾ sebebiyle sözleşmenin tarafları

⁽⁴⁸⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 250; Erol AKI : a.g.e., 106; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 70; Necip BİLGE : a.g.e., 170; Şanal GÖRGÜN : a.g.e., 204; Abdülhak Kemal YÖRÜK : a.g.e., 51; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 88.

⁽⁴⁹⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 250.

⁽⁵⁰⁾ Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 250.

⁽⁵¹⁾ Fikret EREN : Borçlar Hukuku Genel Hükümler I (İstanbul, 1998), 434; Kenan TUNÇOMAĞ : Borçlar Hukuku I (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1969), 190; Arif KOCAMAN : Temel Hukuk Bilgisi (Ankara : Temel Eğitim ve Staj Merkezi, 1999), 73; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : Borçlar Hukuku Genel Hükümler I (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976), 350; Ali Naim İNAN : Borçlar Hukuku Genel Hükümler I (Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971), 230; Aydın AYBAY : Borçlar Hukuku Dersleri (İstanbul, 1984), 42; Safa REİSOĞLU : Borçlar Hukuku (İstanbul, 1993), 73; Turgut ÖNEN : Borçlar Hukuku (Ankara, 1995), 43; Reşat KAYNAR : Türk Borçlar Hukuku Dersleri (İstanbul, 1965), 50; Ekrem EDGÜ : Borçlar Hukuku Umumi Hükümler (Ankara, 1965), 42; Esat ARSEBÜK : Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumi Esasları I (Ankara : Ankara Hukuk Fakültesi, 1937), 187; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 15.

⁽⁵²⁾ E.E. HIRSCH : "Akitlerin Tefsiri", Ebül'ula Mardin'e Armağan, (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1944), 149; Kenan TUNÇOMAĞ : a.g.e., 190; Aydın AYBAY : a.g.e., 43; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Turgut ÖNEN : a.g.e., 43; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 43; Esat ARSEBÜK : a.g.e., 188.

arasında irade beyanlarının anlamı konusunda uyumsuzluk çıkabilir. Bu durumda, bu irade beyanlarının gerçek anlamını tespit etmek gerekir ki, yürütülen bu faaliyete yorum adı verilir⁽⁵³⁾. Bu kısımda, kavram olarak sözleşmenin yorumu konusunda genel bir bilgi verildikten sonra, irade beyanlarının yorumunda esas alınan yorum teorileri üzerinde durulacaktır.

1. Sözleşmenin Yorumu Kavramı

Sözleşmenin yorumlanması, geçerli olarak kurulan, fakat uyumsuzluk konusu olan bir sözleşmenin içeriğini, hakimin, tarafların birbirine uygun sözleşme iradelerine göre tespit etmesi⁽⁵⁴⁾ olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, tarafların gerçek sözleşme iradesinin hakim tarafından tespit edilmesine sözleşmenin yorumlanması denir.

Sözleşmede yorumun konusunu, sözleşme değil, sözleşmeyi meydana getiren irade beyanları teşkil eder⁽⁵⁵⁾. Sözleşmedeki irade beyanlarının yorumu konusunda, Borçlar Kanunu bir tek genel hüküm (B.K.nun 18 nci maddesini) koymuştur. B.K.nun 18/1 nci maddesine göre, bir sözleşmenin gerek şekil, gerek içerik yönünden değerlendirilmesinde kullanılan söz ve deyimler değil, tarafların birbirine uygun gerçek iradeleri esas alınır. Buradaki "gerçek irade"den kasıt, dış aleme yansımış ve yansıdığı şekilde anlaşılmış iradedir⁽⁵⁶⁾.

Sözleşmenin yorumlanması, sözleşmenin içeriğiyle ilgili bir hukuki

⁽⁵³⁾ Şener AKYOL : Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı (İstanbul, 1995), 25; Fikret EREN : a.g.e., 434; Kenan TUNÇOMAĞ : a.g.e., 190; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 15; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 350; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232; Aydın AYBAY : a.g.e., 42; Turgut ÖNEN : a.g.e., 43; Reşat KAYNAR : a.g.e., 51; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42; Esat ARSEBÜK : a.g.e., 188.

⁽⁵⁴⁾ M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : Borçlar Hukuku Genel Hükümler (İstanbul, 1995), 137; Fikret EREN : a.g.e., 434; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42.

⁽⁵⁵⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 15; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 354; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42; Esat ARSEBÜK : a.g.e., 188.

⁽⁵⁶⁾ E.E. HIRSCH : a.g.m., 164; Şener AKYOL : a.g.e., 24.

uyuşmazlığın giderilmesi sorunudur⁽⁵⁷⁾. Zira sözleşmeye taraf olanlar, sözleşmedeki bir irade beyanının anlamında hem fikir iseler, yoruma ihtiyaç yoktur. Sözleşme taraflarının ifade ettikleri irade beyanları ne kadar müphem, kapalı, şüpheli ve karışık olursa olsun sözleşmeyi istedikleri anlamda anlıyorlarsa, sözleşmenin yorumlanması gerekmez. Bu sebeple, yorumun ön şartı, yorum uyuşmazlığıdır⁽⁵⁸⁾.

Sözleşmenin yorumu, hakim tarafından kendiliğinden yapılan bir işlem olmayıp, buna karar vermek ve bunu istemek taraf iradelerine bağlıdır. Zira, sözleşmenin taraflarından biri veya her ikisi, yorum uyuşmazlığı çıkarıp, sözleşmenin yorumlanmasını istemedikçe, hakim sözleşmeyi yorumlayamaz.

B.K.nun 1/1 nci maddesine göre, sözleşme, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla kurulur. Ancak, bu şekilde kurulmuş bir sözleşmede, tarafların birbirine uygun olarak beyan edilmiş sözleşme iradelerinin gerçek anlamı, bazı şüphe ve tereddütlere yol açabilir. Taraflardan biri, sözleşmenin içeriğini diğerinden farklı anlayabilir ki, ancak bu takdirde, yorum uyuşmazlığı söz konusu olur. Bu sebeple, sözleşmenin yorumlanması sorunu, ancak sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra ortaya çıkar⁽⁵⁹⁾.

2. Yorum Teorileri

Hukuk tarihinin akışı içinde sözleşmelerin yorumunda esas alınan çeşitli yorum teorileri vardır ki, burada; bu teorilerden, irade teorisi, beyan teorisi ve güven teorisi ana hatlarıyla ele alınıp incelenecektir.

⁽⁵⁷⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 22; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 350; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42.

⁽⁵⁸⁾ E.E. HIRSCH : a.g.m., 160-161; Fikret EREN : a.g.e., 434-435; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 19; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 355; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232; Aydın AYBAY : a.g.e., 43; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42.

⁽⁵⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 23; Aydın AYBAY : a.g.e., 43.

A) İrade Teorisi

İrade teorisi, “insanın iç dünyasına, psikolojik yönüne dahil olan iradeyi, sözleşmenin asli, temel kavramı haline getirdiği için sübjektif bir teoridir”⁽⁶⁰⁾.

Beyan, bir iradeyi muhataba bildiren bir araç olup, irade teorisine göre, beyan, ancak bunun gerçek iradeye uygun olması, onu ifade etmesi, açıklaması halinde mevcut ve geçerli olabilir⁽⁶¹⁾. Bu sebeple, beyan yorumlanırken, beyan sahibinin bu beyana verdiği anlam göz önünde tutularak, onun gerçek iradesine göre tespit edilmelidir. Bu itibarla, bu teoriye göre, yorumun görevi, beyan sahibinin kullandığı söz ve kelimelere vermek istediği anlamı tespitten ibarettir⁽⁶²⁾.

İrade teorisi, sadece sözleşmenin bir tarafı olan beyan sahibinin menfaatini esas alıp, muhatabın menfaatini göz önünde tutmadığı için doktrinde eleştirilmiştir⁽⁶³⁾.

B) Beyan Teorisi

Beyan teorisine göre, beyan sahibinin gerçek (iç) iradesi değil, beyanı esas alınır; beyanın kapsadığı sözler ve deyimler göz önünde tutulur⁽⁶⁴⁾.

Beyan teorisi kendi içinde sübjektif ve objektif beyan teorisi

⁽⁶⁰⁾ Fikret EREN : a.g.e., 142.

⁽⁶¹⁾ Necip KOCAYUSUFPAŞAOĞLU : Borçlar Hukuku Dersleri (İstanbul, 1985), 147; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : Borçlar Hukuku Genel Hükümler (İstanbul, 1988), 94; Fikret EREN : a.g.e., 141-142 ; Şener AKYOL : a.g.e., 29; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 49-51; Ali Naim İNAN : a.g.e., 118 ve 231; Bilgehan TAŞMAN : a.g.e., 39.

⁽⁶²⁾ Fikret EREN : a.g.e., 142; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 94.

⁽⁶³⁾ Fikret EREN : a.g.e., 142; Ali Naim İNAN : a.g.e., 118.

⁽⁶⁴⁾ Fikret EREN : a.g.e., 142; Ali Naim İNAN : a.g.e., 118; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 48-51.

olarak ikiye ayrılmaktadır⁽⁶⁵⁾.

a) Sübjektif Beyan Teorisi

“Anlam verme teorisi” de denilen bu teoride, üzerinde uyuşmazlık bulunan irade beyanının yorumunda, beyan sahibinin gerçek iradesine uygun olmasa bile, muhatabın, kendi anlayışına göre beyana verdiği anlam esas alınmaktadır⁽⁶⁶⁾. Dolayısıyla, bu teoride, muhatabın, sübjektif durumu, bilgi ve formasyon derecesi önemli değildir.

b) Objektif Beyan Teorisi

Bu teoride, sübjektif beyan teorisinden farklı olarak, muhatabın yerine objektif bir tip, üçüncü bir şahıs konulmaktadır⁽⁶⁷⁾. Dolayısıyla, burada muhatabın değil, üçüncü bir kişinin beyana vereceği objektif ve genel anlam önemlidir⁽⁶⁸⁾. Buna göre, üzerinde uyuşmazlık bulunan irade beyanının yorumunda, beyan sahibinden ve muhataptan ayrı üçüncü bir kişinin objektif ölçülere göre, beyana vereceği anlam göz önünde bulundurulmaktadır.

C) Güven Teorisi

İrade ve beyan teorilerinin, taraflar arasında adil bir menfaat dengesi kuramaması⁽⁶⁹⁾ karşısında doktrin ve uygulama, hakkaniyet ve adalet

⁽⁶⁵⁾ Fikret EREN : a.g.e., 142.

⁽⁶⁶⁾ Fikret EREN : a.g.e., 143; Necip KOCAYUSUFPAŞAOĞLU : a.g.e., 145; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 94.

⁽⁶⁷⁾ Fikret EREN : a.g.e., 144; Necip KOCAYUSUFPAŞAOĞLU : a.g.e., 145-146; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 94-95.

⁽⁶⁸⁾ Fikret EREN : a.g.e., 144.

⁽⁶⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 144; Necip KOCAYUSUFPAŞAOĞLU : a.g.e., 146; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 95.

duygularına daha uygun düşen ve “güven teorisi” adı verilen yeni bir teori geliştirilmiştir.

Bu teoriye göre, üzerinde uyumsuzluk bulunan irade beyanı, sözleşmedeki muhatabın değil de, onun yerine konulacak dürüst ve makul üçüncü bir kişinin, objektif ölçülerle, bu beyanı, kendisince bilinen veya bilinmesi gereken bütün şartları da göz önünde tutarak, dürüstlük kurallarına göre anladığı şekilde yorumlanmalıdır⁽⁷⁰⁾.

III- YORUM BENZERİ KAVRAMLAR

Yorumun sınırı, kanun metninden çıkarılabilmesi mümkün anlamlar yelpazesidir⁽⁷¹⁾. Yorum bundan ileri gidemez. Bu sınırın açık bir şekilde ortaya konulabilmesi için, yoruma benzeyen boşluk, hakimın takdir yetkisi ve hakimın hukuk yaratması kavramlarının ve yorum ile ilişkilerinin bilinmesi gerekmektedir.

1. Kanun Boşluğu Kavramı ve Yorum ile İlişkisi

Kanun boşluğu; “hukuksal bir soruna yürürlükteki yazılı veya geleneksel hukuk kurallarının bir çözüm göstermemesi”⁽⁷²⁾, “gerekli ve zorunlu bir düzenlemenin kanun koyucu tarafından yapılmaması”⁽⁷³⁾, “pozitif hukuk kuralları arasında soruna uygulanacak bir kuralın bu-

⁽⁷⁰⁾ Bilgehan TAŞMAN : a.g.e., 40; Fikret EREN : a.g.e., 145; Şener AKYOL : a.g.e., 25; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 50-51; Ali Naim İNAN : a.g.e., 118; Aydın AYBAY : a.g.e., 44; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Necip KOCAYUSUFPAŞAOĞLU : a.g.e., 146; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 95; M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : a.g.e., 62.

⁽⁷¹⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 158.

⁽⁷²⁾ Tahsin Bekir BALTA : İdare Hukuku I (Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1970/72), 188.

⁽⁷³⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979), 107.

lunmaması”⁽⁷⁴⁾ ve “bir uyuşmazlık hakkında uygulanması gerekli hukuk kuralının kanunda bulunmaması” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlarda iki farklı durum göze çarpmaktadır. Tanımların bir kısmında “hukuk kurallarının çözüm getirmemesi”, bir kısmında ise, “kanunun hüküm getirmemesi” olarak belirlenmektedir. Bunlardan “hukuk boşluğu”nu ifade eden ilk kavramı ayırt etmek gerekir. Zira hukuk boşluğu, bir sorun hakkında ne kanunda ve ne de geleneksel hukukta bir cevap bulunmamasıdır ve hakim yarattığı hukuk ile doldurulur⁽⁷⁵⁾.

Öte yandan “kanun boşluğu” ile “hüküm içi boşluk” kavramları da birbirinden farklıdır. Hüküm içi boşluk, hükmün uygulanmasına ilişkin bir sorundur. Kanunda bir hüküm vardır; anlamının saptanması, hüküm dışı unsurlarla hükmün tamamlanmasına bağlıdır. Yorum yöntemlerinden ve yorumda kullanılan mantık kurallarından yararlanarak ve hakim takdir yetkisini kullanmasıyla çözümlenir. Oysa kanun boşluğu halinde, kanunda uygulanabilir bir hükmün bulunmaması söz konusudur.

Açıklandığı üzere, “kanun boşluğu”, bir sorun hakkında hukuk kurallarının çözüm getirmemesi olduğu halde; “yorum”, kanunun objektif iradesini arayıp bulmaktır. Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere yorum, kanun boşluğunu doldurma işleminden önce gelmektedir. Yorumda, kesinlikle bir kanun metni veya hukuk kuralı mevcut iken, kanun boşluğunda, soruna ilişkin bir kanun metni veya hukuk kuralı yoktur. Bir kanun metni veya hukuk kuralı öncelikle çeşitli yöntemlerden ve mantık kurallarından yararlanılarak yoruma tabi tutulur; eğer söz konusu kanun metninin veya hukuk kuralının somut olaya uygulanabilmesine imkan olmadığı ve başka bir hukuk kuralının da olmadığı anlaşılmış ise, bu durumda da kanun boşluğundan söz edilir. Bir başka deyişle, eğer bir hükmün ruhu saptanır ve bu sözüyle de bağdaştırılabilirse, bu takdirde boşluk değil, yorum vardır.

⁽⁷⁴⁾ Ö.Faruk KARACABEY : Uygulamalı Hukukta Yöntem ve Araştırma (Ankara, 1976), 61; Erdoğan GÖĞER : Hukuk Başlangıcı Dersleri (Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976), 97.

⁽⁷⁵⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1979), a.g.e., 109.

2. Hakimin Takdir Yetkisi Kavramı ve Yorum ile İlişkisi

Toplumsal ilişkileri düzenleyen kanunların, yapıldığı sırada tüm olay ve ilişkileri kavramasının imkansız olduğu açıktır. Zira toplum sürekli değişim ve gelişim halindedir. Artık günümüzde kanun yapma tekniğinin, “kazuistik” yöntemden “soyut kural” yöntemine dönmesinin temel nedeni budur.

“Yargıcın takdir yetkisi”, kanun koyucunun, bir kuralın uygulanmasına ilişkin koşulların ya da bazı koşulların varlığı halinde verilmesi gereken hükmün neden oluşacağını tam olarak göstermeyip bunun tamamlanmasını yargıca bırakmasıdır⁽⁷⁶⁾. Takdir yetkisi, kanun koyucunun bilerek ve isteyerek (bilinçli) bıraktığı kural içi boşlukların; hukuk kurallarını uygulayanlarca, olaylardaki özelliklerle toplumsal değer yargıları, hukukun birliği, takdir yetkisini taşıyan kuralın amacı gibi hususlar göz önünde tutularak somutlaştırılıp doldurulması yetkisidir⁽⁷⁷⁾. Başka bir ifadeyle, bir hukuksal olay veya ilişkinin koşullarını veya sonuçlarını, çizdiği sınırlar içerisinde, hakime uygulama yetkisi vermesidir⁽⁷⁸⁾.

Bununla birlikte, hakimin takdir yetkisi, ancak bu yetkiyi kullanmayı öngören bir hükmün bulunması halinde gerçekleştirilebilir⁽⁷⁹⁾. Bu durumda hakimin takdir yetkisi, kanunun gösterdiği hallerde ve ölçüde vardır; kanun tarafından verilmediği hallerde, böyle bir yetkinin kullanılması söz konusu değildir. Dolayısıyla, hakim, takdir yetkisini, olayın özelliklerini göz önünde tutarak kanun hükmünün çizdiği sınırlar içinde adil ve sağlıklı bir sonuca varacak şekilde kullanacaktır.

Oysa yorumda, hüküm içi de olsa, bir boşluğun doldurulması

⁽⁷⁶⁾ Selahattin Sulhi TEKİNAY : Medeni Hukuka Giriş Dersleri (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1970), 64.

⁽⁷⁷⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1979), a.g.e., 186.

⁽⁷⁸⁾ Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 166.

⁽⁷⁹⁾ Reşat KAYNAR : Medeni Hukuk Dersleri (İstanbul : Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1980), 35.

söz konusu değildir. Hakimin yorumdaki hareket serbestisi, takdir yetkisini kullanma halinden daha dardır. Bir hükmün veya hüküm içindeki bir deyimın anlamının açık olmaması, hakimin takdir yetkisi bulunduğu anlamına gelmez; bu hallerde hakimin takdir yetkisini kullanması değil, yorum yapması söz konusudur⁽⁸⁰⁾.

3. Hakimin Hukuk Yaratması Kavramı ve Yorum ile İlişkisi

Hakimin hukuk yaratması, genel bir anlatımla hakkında herhangi bir kanun hükmü bulunmayan sorunu, örf ve adet hukuku ile çözmek imkansız olunca, hakimin tıpkı bir kanun koyucu gibi hareket etmesidir. Buna göre, hakimin hukuk yaratmasının söz konusu olabilmesi için iki şartın gerçekleşmesi gerekir⁽⁸¹⁾.

(1) Herşeyden önce hakimin çözmek zorunda olduğu soruna uygulanabilir bir kanun hükmü bulunmamalıdır.

(2) Yazılı olmayan hukuk kaynaklarından örf ve adet hukukunda da anılan kanun boşluğunu dolduracak bir kural bulunmamalıdır.

Bu şartlardan da anlaşıldığı üzere, hakimin hukuk yaratmasının temel şartlarından biri, hakimin çözmek zorunda olduğu somut olaya uygulanabilir bir kanun hükmünün bulunmamasıdır; oysa daha önce açıklandığı üzere, yorumda bir kanun hükmünün veya hukuk kuralının bulunması esastır.

Yorumda hareket noktası kanun hükmü olduğuna göre, yorum ile çözülebilecek bir konuda hakimin hukuk yaratma yetkisi yoktur. O halde

⁽⁸⁰⁾ M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri (İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971), 55.

⁽⁸¹⁾ M.Kemal OĞUZMAN : a.g.e., 66.

yorum, hakimin hukuk yaratmasından önce gelir.

Bununla birlikte, hakimin hukuk yaratırken koyduğu kural, soyut nitelikli olmasına rağmen, sadece olaya özgü olup benzer olaylara uygulanması zorunlu değildir. Oysa yorum yoluyla ortaya konan kural soyut ve genel niteliklidir.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ MEVZUATI HÜKÜMLERİNİN YORUMU

İş hukukunun temel niteliklerinden birisi de, onun bağımsız olmasıdır. Bilindiği gibi, bir hukuk dalının bağımsızlığı, o hukuk dalının kendine özgü kavram ve kurumlarının bulunması demektir. Bu sebeple, çalışma düzenindeki somut iş ilişkilerine uygulanması gereken en uygun kanun hükmünün araştırılarak tespit edilmesi⁽¹⁾ olarak tanımlanan iş hukuku mevzuatında yorum faaliyeti gerçekleştirilirken iş hukukunun bu temel niteliği gereği, kendine has yorum yöntemlerine ve kurallarına başvurulacaktır. Bu bölümde bu yorum yöntemleri ve kuralları açıklanacaktır. Ancak burada açıklanacak yorum yöntemleri ve kuralları, hukukun genel yorum kurallarından tamamen farklı olarak ortaya konulan yeni yorum yöntemleri ve kuralları olmayıp, daha ziyade iş hukukunun özellikleri sebebiyle hukukun genel yorum kurallarının iş hukukunda ne şekilde uygulanacağını tespitidir.

I- YORUMA BAŞVURMA ŞARTLARI

Çalışma hayatı devamlı bir gelişme ve değişim içinde olduğundan kanun koyucunun bütün ihtimalleri önceden görerek bunları kanun hükmüne bağlaması mümkün değildir. Bu sebeple, genel ve soyut bir şekilde vaz edilmiş olan iş mevzuatı hükmünün somut olaylara doğru olarak uygulanabilmesi için, anlamını keşfetmek ve gerçek kapsamını saptamak gerekir. Bu da ancak yorumla gerçekleştirilebilir. Ancak yoruma karşılaşılan her durumda başvurulamaz. Yoruma başvurabilmek için,

- i) Bir kanun hükmünün bulunması,

⁽¹⁾ Adil İZVEREN : İş Hukuku (Ankara, 1974), 53; Adil İZVEREN ve Erol AKI : İş Hukuku I (İzmir, 1999), 74.

- ii) Bu kanun hükmünün anlamının ve içeriğinin açık olmaması, şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

1. Mevcut Bir Kanun Hükmü Bulunmalıdır

Bir iş mevzuatı hükmünü yorumlayabilmek, başka bir deyişle bir iş mevzuatı hükmünün somut bir olaya uygulanıp uygulanamayacağını belirlemek amacıyla bu hükmün tam anlamını ve kapsamını tespit edebilmek için, herşeyden önce, bu somut olaya uygulanabilecek bir kanun hükmünün bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Zira, bir hukuki uyumsuzluk hakkında, kanunda hüküm bulunmaması durumunda kanunda boşluktan⁽²⁾ söz edilir ki, bu durumda hukuki uyumsuzluk yorum ile değil, M.K.nun 1/2 nci maddesi uyarınca, ilk etapta örf ve adet hukuku ile, örf ve adette kural yoksa, hakim, tıpkı kanun koyucu gibi davranarak, koyacağı hukuk kuralı ile doldurularak çözüme kavuşturulabilir.

2. Bu Kanun Hükmünün Anlamı ve Kapsamı Açık Olmamalıdır

Somut olaya uygulanabilecek bir iş mevzuatı hükmünün bulunması durumunda, bu hükmün anlamına ve kapsamına bakılacaktır. Eğer mevzuat hükmünün anlamı ve kapsamı doğrudan ve düşünülmezsizin anlaşılıyorsa, bu durumda açıklığa kavuşturulacak herhangi bir şey olmadığından yoruma ihtiyaç yoktur. Nitekim Anayasa Mahkemesinin bir kararında⁽³⁾ "Bir metin okunur okunmaz anlaşılmaz, başka başka anlamlara

⁽²⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 172-178; Selahattin Sulhi TEKİNAY : Medeni Hukuka Giriş Dersleri (1984), a.g.e., 63; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 71; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 57; Necip BİLGE : a.g.e., 170; Turhan ESENER : a.g.e., 229; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 102; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 73; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 165.

⁽³⁾ Anayasa Mahkemesinin 26/27.09.1967 tarih ve E.63/336-K.67/29 sayılı kararı, Resmî Gazete, 13031(19.10.1968).

olanak verecek kadar duraksamalar (tereddütler) doğuracak nitelikte kapalı ve yanlışlık apaçık ise o zaman yoruma gidilir ve yorum da kanun koyucunun o metni koymasındaki ereklere göre yapılır” denilmektedir.

II- YORUMDA KULLANILAN ARAÇLAR

İş mevzuatı hükümlerinin yorumunda kullanılan yorum araçları genel yorum araçlarından farklı değildir. Yorum yapılırken kullanılan yorum araçları asli yorum araçları ve yardımcı yorum araçları olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Asli Yorum Araçları

Asli yorum araçları olarak kanunun metni, kanunun tarihçesi, kanunun sistematigi ve kanunun konuluş sebebi (ratio legis) sayılabilir. Ancak yorum yapılırken sağlıklı bir sonuca varabilmek için, yorumda bu araçların tamamı göz önünde tutulmalıdır⁽⁴⁾.

A) Kanunun Metni

Yorumda ilk başvurulacak unsur, kanun koyucunun iradesini açıkladığı kanun metnidir⁽⁵⁾. Zira, yorum yapılırken ilk etapta kanunun sözünden çıkan anlama göre somut olay çözüme bağlanmaya çalışılacaktır.

Bu itibarla, bir iş mevzuatı hükmünün anlamı, mantık analizlerine,

⁽⁴⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 193; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 108.

⁽⁵⁾ Zahit İMRE : a.g.e., 165; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 193-194; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 108.

dilbilgisi analizlerine başvurularak, yerine göre kelimelerin de yardımıyla, metnin noktalama işaretleri, başlık veya kenar başlıkları da göz önünde tutularak kanun koyucunun kullandığı terimler ve cümleler tek tek ele alınarak bulunabilir.

Bununla birlikte, kanun metninin başka bir ülke kaynaklarından tercüme edilerek alınmış olması halinde ise, ilgili ülkenin kaynağına başvurulacaktır. Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarında da; “Kanunlarımızı yorumlarken kendi metinlerimizi göz önünde tutmakla beraber yorumlarda ilmi içtihatlardan da yararlanılabileceğine göre bunların asıllarına da bakmaktan vazgeçmeyiz”⁽⁶⁾ denilmek suretiyle buna imkan tanınmıştır.

Ancak, iş mevzuatı hükmünün yorumunda, kanun metnin başlıca araç veya dayanak alınması genel yorum kurallarında olduğu gibi⁽⁷⁾ tatmin edici çözüm bulunmasında her zaman yeterli olmaz. Bu sebeple, lafzi anlamın başka dayanaklarla kontrol edilmesi gerekir.

B) Kanunun Tarihçesi

Kanun koyucunun kanunu koyarken sahip olduğu subjektif iradenin ve izlediği amacın saptanması istendiğinde kanunun hazırlık çalışmalarına bakılır. Bu şekilde, kanun koyucunun kanunun metne dönüştürülmesi sırasındaki ruh hali yeniden bulunur, ahlaki, sosyo-ekonomik, bilimsel ve teknik veriler kanun koyucunun yararlandığı biçimde ortaya konulur⁽⁸⁾. Hazırlık çalışmaları, kanunun hazırlanması için görevlendirilmiş

⁽⁶⁾ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 28.11.1945 tarih ve E.45/13-K.45/5; 20.09.1950 tarih ve E.50/4-K.50/10; 10.12.1952 tarih ve E.52/7-K.52/2; 09.03.1955 tarih ve E.55/22-K.55/2; 27.03.1957 tarih ve E.57/1-K.57/3; 11.02.1958 tarih ve E.58/15-K.58/16; 11.02.1959 tarih ve E.59/16-K.59/14; 26.03.1962 tarih ve E.62/23-K.62/3 sayılı kararları, M.Kemal OĞUZMAN : a.g.e., 47; Zahir İMRE : a.g.e., 165-166.

⁽⁷⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 165; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 194; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 108.

⁽⁸⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 169; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 195; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 110.

makamlarla, komisyonların ve kişilerin yazılı metinlerde ortaya çıkan görüşleri, ön tasarılar, kanun teklif ve tasarıları, gerekçeler, görüşme tutanakları ile yasama organı içinde veya dışında o konuda yazılmış ve söylenmiş hususlardır.

Kanunun tarihçesinin araştırılması yoluyla yorumun her zaman kesin bir sonuç verdiği söylenemez⁽⁹⁾. Bu araçlardan yararlanırken çok dikkatli olmak zorunluluğu vardır. Zira daha önce de belirtildiği üzere, kanun hükmü, yürürlüğe girmekle kanun koyucunun iradesinden ayrılır ve objektif bir nitelik arz eder.

Bununla birlikte, hazırlık çalışmaları ve diğer tarihçe ile ilgili unsurlar, genel yorum kurallarında olduğu gibi⁽¹⁰⁾, kanun koyucunun iş mevzuatı hükmünde kullandığı terimlere vermek istediği anlamın açık bir şekilde tespitine; karşılıklı menfaat uyumsuzluğunun ortaya çıkarılmasına ve bilinmesine yarayabilir. Bununla birlikte, kanunun tarihçesi ile ilgili olarak yapılan incelemede, iş mevzuatı hükmünün, önceden tasarlanan metinden farklı bir metin olarak kabul edilmiş olmasının veya hükümde belirli terimlerin kullanmasından vazgeçilmiş bulunmasının hükmün anlamını belirleme bakımından yorumda yardımcı olacağı açıktır.

C) Kanunların Sistematiği

Yorum araçlarından bir diğeri de kanunun sistematiği olup, bu hem kanunun kendi içindeki ve hem de hukuk düzeni içindeki bütünlüğünü ifade eder. Kanunun yorumunda, kanunun belirli bir sistemi olduğu, bütünüyle uyum teşkil ettiği düşüncesi karşısında, yorumcunun kanunun sistematiğini

⁽⁹⁾ Zahit İMRE : a.g.e., 169; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 195; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 110.

⁽¹⁰⁾ Zahit İMRE : a.g.e., 169; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 195; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 110.

araştırmak ve incelemek suretiyle bundan anlam çıkarmasının da mümkün olabileceği söylenebilir⁽¹¹⁾.

Bu bağlamda, iş mevzuatı hükmü metninin, diğer iş hukuku mevzuatı hükümleri ve iş hukuku düzeni ile bütünleşme ilkesi çerçevesinde bir anlamı olabileceğinden, önce bütün incelenir; hükümler fıkra ve maddelerle birbirine yaklaştırılarak kanundaki mantık saptanır, akabinde de, kanunun temelinde mevcut düzenleyici düşünce keşfedilir. Bu işlemler gerçekleştirilirken, kanunun kendi içindeki bölümler yol gösterici olabileceği gibi, kıyas, aksi ile kanıt, evleviyet gibi mantık kurallarına da başvurulabilir.

D) Kanunların Konuluş Sebebi

Yorumda amaç, bir hukuk metninde saklı olan objektif ve gerçek iradeyi ortaya çıkarmaktır. Bu iradenin ortaya çıkarılmasında ilk hareket noktası, bizzat hukuk metnidir. Ancak, yorumda sağlıklı ve adaletli sonuçlar elde etmek için, sadece hukuk metninden çıkarılacak anlam yeterli değildir, bu sonucun, kanun koyucunun söz konusu hukuk kuralını öngörmekle izlediği amaç ile denetlenmesi gerekir. Kanunun sözünden çıkan anlam kanunun ruhundan (özünden) çıkan anlamdan farklı değilse, kanunun sözünden çıkan anlam; farklı ise, kanunun ruhundan çıkan anlam esas alınacaktır⁽¹²⁾.

Kanun koyucunun bir kanunu çıkarmakla izlediği amaç çoğunlukla başlıktan anlaşılabilir ise de, bazı hallerde, hükümlerin sistematigi veya tarihçesi, kanunu çıkarmaya zorlayan toplumsal sebepler de onun kuruluş sebeplerini bulmamıza yarayabilir⁽¹³⁾.

⁽¹¹⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 167; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 195; Bilge ÖZTAN : a.g.e., 108.

⁽¹²⁾ Yargıtayın 27.03.1957 tarih ve E.1-K.3 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı, M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri (İstanbul, 1990), 55, dn. 22.

⁽¹³⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 196.

Kanunun anlamının belirlenmesinde onun konuluş nedenine dayanırken, kanun koyucunun tanınabilir amacını gösteren emareler ihtiyatlı bir biçimde göz önünde tutulmalıdır⁽¹⁴⁾. Bu sebeple, çok genel niyetler, konuluş amacını saptamaya yetmeyeceği gibi, kanun koyucunun izlediği sanılan veya kabul edilen amaçlara da mutlak bir değer atfetmemelidir.

Bu esaslar doğrultusunda, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda, iş ilişkilerini düzenleyen mevzuat hükümlerinin konuluş sebebi olan, işverenler karşısında zayıf durumda bulunan işçileri, sınırsız sözleşme hürriyetinin yaratabileceği olumsuz çalışma şartlarına karşı korumak ve kamu düzenini sağlayıp, sürekli kılmak düşüncesi⁽¹⁵⁾ dikkate alınacaktır.

2. Yardımcı Yorum Araçları

Yardımcı yorum araçları olarak doktrin ve mahkeme içtihatları sayılabilir⁽¹⁶⁾. İş hukuku mevzuatının yorumunda, iş hukuku doktrini yanında, diğer hukuk dallarına, özellikle hukukun ve medeni hukukun genel esasları ile mukayeseli hukuk, hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi ve hukuk tarihi bilgilerine de başvurulmaktadır.

Her ne kadar mahkeme içtihatlarına uymak kural olarak mecburi değil ise de, iş mahkemelerinin, Yargıtay'ın iş davalarına bakan 9 ncü Hukuk Dairesinin ve Anayasa Mahkemesinin kararlarından da yorum yapılırken yol gösterici olmaları sebebiyle geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Bununla birlikte, Yargıtay Kanunu'nun 16/V nci maddesi uyarınca, Yargıtayın İçtihadı Birleştirme Kararlarına uymak zorunlu olduğundan, sadece yararlanılmamakta, bunlar olaylara mecburen uygulanmaktadır.

⁽¹⁴⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 196

⁽¹⁵⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 35.

⁽¹⁶⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 170.

III- YORUMDA YARARLANILAN İLKELER

Yorum; belli yorum yöntemlerine göre, yorum araçları ve yorum ilkelerinin uygulanması ile yürütülen bir hakim faaliyeti⁽¹⁷⁾ olup, bu kısımda bu faaliyetin bir parçası olan, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda esas alınan ilkeler incelenecektir.

1. Sadece Lafzi Yorum Yapılmaması İlkesi

İş mevzuatı hükümleri yorumlanırken, ilk etapta, hükmün lafzından (sözünden) çıkan anlam ile olay çözüme bağlanmaya çalışılacaktır. Kanunun lafzı (sözü) ile, kanunda kullanılan terimlerin ve kelimelerin açık ve seçik anlamı ifade edilmektedir⁽¹⁸⁾. Bu itibarla, iş mevzuatı hükmünün anlamı, öncelikle, kanun metninde kullanılan kelimelere, bu kelimelerin cümle içindeki yerleri ile günlük ve hukuki anlamlarına, maddenin sözdizimine, noktalama işaretlerine bakılarak bulunmaya çalışılacaktır.

Burada yoruma başvurma şartlarında⁽¹⁹⁾ belirtildiği gibi, anlamı ve kapsamı açık olmayan iş mevzuatı hükümlerinin gerçek anlam ve kapsamı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Zira, bir mevzuat hükmünün anlamı ve kapsamı doğrudan ve düşünülmeksizin anlaşılıyorsa, bunlar yoruma başvurulmadan söz konusu somut olaya doğrudan uygulanacaktır.

Hayatta karşılaşılan olaylar o kadar çeşitli ve değişik, birbirine benzer gibi görünen olaylar arasında o kadar farklar vardır ki, bir hükmü yorumlarken, sadece lafzından çıkan anlam ile yetinmek bazı adaletsiz

⁽¹⁷⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31.

⁽¹⁸⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 184; Ferit Hakkı SAYMEN : a.g.e., 158; Orhan Münir ÇAĞIL : a.g.e., 182; Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU : a.g.e., 190.

⁽¹⁹⁾ Bakınız s.29.

sonuçların doğmasına yol açabilecektir. Bu sebeple, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda, sadece hükmün lafzına (sözüne) bağlı kalınmamalı, ayrıca hükmün lafzından (sözünden) çıkan anlam özünden çıkan anlam ile kontrol edilmelidir. Nitekim Yargıtay'da bu ilkenin varlığını İçtihadı Birleştirme Kararlarında "Her hükmün lafzı, ruhu ile kontrol edilmek gerekir"⁽²⁰⁾ ve "Kanunun hükmünün manasını tayin etmekte ilk esas, metnin meydana geldiği sözlerden çıkan manadır ve ancak bu şekilde metne verilmesi gereken mana, hükmün konulmasıyla güdülen gayeye aykırı neticeler doğuracak olduğu takdirde, lafzından çıkan mana yerine, kanunun ruhundan çıkan manaya göre hüküm verilmesi gerektir"⁽²¹⁾ demek suretiyle ortaya koymuştur.

2. Amaçsal Yorum İlkesi

İş mevzuatı hükümlerinin yorumunda da, kanunun sözünden çıkan anlam kanunun ruhundan (özünden) çıkan anlam ile çatışmıyorsa, kanunun sözünden çıkan anlam; çatışıyorsa, kanunun ruhundan çıkan anlam esas alınacaktır⁽²²⁾. Bu durumda, kanunun lafzından (sözünden) çıkan anlamların içinde kanunun ruhundan (özünden) çıkan anlamaya uygun olanın araştırılması gerekir⁽²³⁾.

Kanunun ruhu (özü), kanunun bütününe hakim ilkelere göre belli bir hükümden çıkarılan anlam⁽²⁴⁾ olup, bunun araştırılması ise, kanunun amacının belirlenmesini zorunlu kılar.

⁽²⁰⁾ Yargıtayın 09.03.1955 tarih ve E.22-K.2 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı, Resmi Gazete, 9039(27.06.1955).

⁽²¹⁾ Yargıtayın 27.03.1957 tarih ve E.1-K.3 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı, M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri (1990), a.g.e., dn. 22.

⁽²²⁾ Dn.21'deki Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı gereğince.

⁽²³⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 27; M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri (1990), a.g.e., 55; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 185.

⁽²⁴⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 184; Aytekin ATAAY : a.g.e., 204-205; Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU : a.g.e., 191; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 93.

Kanun koyucu hukuk normlarını öngörürken bir takım toplumsal amaçlara ulaşmayı ister. Hukukçunun görevi ise, hukuk normlarını toplumsal amaçlara en uygun bir şekilde yorumlamak ve uygulamaktır⁽²⁵⁾. Gerçekten, hukuk normları, toplumdaki her türlü menfaat çatışmasını adalete uygun bir şekilde çözmek ve bu yolla toplumsal yararı ve düzeni korumak amacıyla öngörülmüşlerdir⁽²⁶⁾. Kanun hükümlerinde belirli bir kişi veya toplulukların çatışan menfaatleri ve bunların toplum karşısındaki durumları karşılaştırılarak, bunlardan çatışan menfaatlerden hangisinin korunacağı belirlenmiştir⁽²⁷⁾.

İş hukuku her ne kadar kendine özgü müesseseleri, farklı kurumları ve tekniği ile bağımsız bir hukuk disiplini niteliği taşımaktaysa da, bu durum hukukun klasik yorum yöntemlerinden ve ilkelerinden yararlanmayacağı anlamına gelmez⁽²⁸⁾. Bu sebeple, M.K.nun 1 nci maddesinde öngörülen “Kanun, lafziyle ve ruhiyle temas ettiği bütün meselelere mer’idir” şeklindeki ifadeyle kanunun ruhunun (özünün) araştırılmasını zorunlu tutmak suretiyle yer verilen amaçsal yorum yöntemine iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda da başvurulabileceği⁽²⁹⁾ açıktır.

Bu itibarla, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu yapılırken doğru sonuca ulaşılabilmek için, öncelikle amaçsal yorum yöntemine başvurularak, iş mevzuatı hükmünün amacı araştırılacak, diğer bir deyişle, çatışan menfaatler arasında bir karşılaştırma yapmak suretiyle bunlardan hangisinin tercih edildiği belirlenecektir⁽³⁰⁾.

⁽²⁵⁾ Vecdi ARAL : Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine (İstanbul, 1975), 199; Selahattin KEYMAN : Hukuka Giriş (Lefkoşa, 1997), 31; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı (Ankara, 1986)’dan naklen Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 27.

⁽²⁶⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 28; Zahit İMRE : a.g.e., 168.

⁽²⁷⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 28; Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 196; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 100.

⁽²⁸⁾ Ferit Hakkı SAYMEN : Türk İş Hukuku (İstanbul, 1954), 76; Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 27; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 4-5; Mustafa ÇENBERCİ : a.g.e., 70.

⁽²⁹⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 27.

⁽³⁰⁾ Jale G.AKİPEK : a.g.e., 101.

İş mevzuatı hükümlerinin yorumunda yararlanılan amaçsal yorum yönteminin uygulanması sırasında şu ilkelere dikkat edilecektir :

- i) Kanun Hükmünün Özü ile Kontrol Edilmiş Sözünden Çıkan Anlamdan Ayrılmama İlkesi
- ii) Kanun Koyucunun Kanunun Uygulanacağı Andaki Şartlar ve İhtiyaçlar Karşısında Güdeceği Amacın Araştırılması İlkesi
- iii) Her Normun Somut Amacının Göz Önünde Tutulması İlkesi

A) Kanun Hükmünün Özü ile Kontrol Edilmiş Sözünden Çıkan Anlamdan Ayrılmama İlkesi

Özellikle,

- i) Kanun hükmünün sözünden ilk bakışta bir anlam çıkarılamadığı,
- ii) Kanunda kullanılan terim veya sözcüklerin hukuk dilinde neyi belirttiğinin belirsiz olduğu,
- iii) Kanunun belli maddelerinin çeliştiği konusunda şüphe bulunduğu,

hallerde kanunun lafzından (sözünden) çıkan anlamın ruhundan (özünden) çıkan anlamla karşılaştırılması zorunludur⁽³¹⁾.

Kanunun ruhunun (özünün) araştırılması, bazen kanun metninden uzaklaşmayı gerektirebilir; bununla beraber, böyle bir yorum gene kanun metninde bir dayanak noktası bulmak zorundadır⁽³²⁾. Kanunun özü ile kontrol edilmiş sözünden çıkan anlam, yorumlamanın sınırını teşkil eder ki, bunun ötesinde yorumlama değil; boşlukların doldurulması söz konusudur⁽³³⁾.

⁽³¹⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 185.

⁽³²⁾ Zahir İMRE : a.g.e., 157-158.

⁽³³⁾ Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 185.

Bu sebeple, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda, kanunun özü ile kontrol edilmiş sözünden çıkan anlamdan ayrılmamak gerekir.

B) Kanun Koyucunun Yorum Yapılacağı Andaki Şartlar ve İhtiyaçlar Karşısında Güdeceği Amacın Araştırılması İlkesi

Toplumsal yaşamın sürekli bir değişim halinde bulunması ve kanunun yürürlüğe girdikten sonra kanun koyucunun iradesinden bağımsız, kendine özgü bir varlık kazanması⁽³⁴⁾ sebebiyle amaçsal yorum yapılırken, hükmün, kanun koyucunun kanunu yaptığı zamandaki amacının değil, yorum yapılan zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına en uygun olan anlamının, başka bir deyişle, kanun koyucunun kanunu öngörürken güttüğü amacın değil de, kanun koyucunun kanunun uygulanacağı zamandaki şartlar ve ihtiyaçlar karşısında bulunması halinde güdeceği amacın araştırılması ve hükmün ona göre yorumlanması gerekir⁽³⁵⁾.

Bu itibarla, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu sırasında, hükmün, yorum yapılan zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına en uygun olan anlamı araştırılmalı ve hüküm bu anlama göre yorumlanmalıdır.

Bununla beraber, bu imkan kanun hükmü ile sınırlıdır. Kanun hükmünü zamanın şartlarına uydurmak gerekçesiyle, kanun hükmüne uymayan (contra legem) bir sonuca yorum yolu ile varmak doğru değildir⁽³⁶⁾.

⁽³⁴⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 28; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 243; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 60; Mesut ÖNEN : a.g.e., 153.

⁽³⁵⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 28; Kemal GÖZLER : Hukuka Giriş, a.g.e., 246; Erol AKI : a.g.e., 103; Yavuz ATAR-Mehmet AYAN-Sami KARAHAN-Haluk Hadi SÜMER-İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI : a.g.e., 65; Yılmaz ASLAN : a.g.e., 57; Necip BİLGE : a.g.e., 168; Ali ŞAFAK : a.g.e., 60; Jale G.AKİPEK : a.g.e., 101; A.Şeref GÖZÜBÜYÜK : a.g.e., 71-72; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 98; Rona AYBAY ve Aydın AYBAY : a.g.e., 161; Adnan GÜRİZ : Hukuk Başlangıcı, a.g.e., 63; Erhan ADAL : a.g.e., 165; Aytekin ATAAY : a.g.e., 215; Mesut ÖNEN : a.g.e., 153; M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri, a.g.e., 54; Vecdi ARAL : a.g.e., 185.

⁽³⁶⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 29; M.Kemal OĞUZMAN : Medeni Hukuk Dersleri, a.g.e., 59.

C) Her Hükümün Somut Amacının Göz Önünde Tutulması

İlkesi

İşçinin korunması her ne kadar iş hukukunun temel amacı ise de, yalnızca işçinin korunması ihtiyacı iş hukukuna karakterini vermeyip, ayrıca bu koruma ihtiyacı ile ülkenin üretim düzenini doğrudan etkileyen çalışma barışının sağlanması amacı arasında bir denge sağlama lüzumu da iş hukukuna damgasını vurmaktadır. Bu sebeple, iş mevzuatındaki tüm hükümlerin işçileri korumayı amaçlamadığı, iş mevzuatında yer alan her hükümün kendine özgü somut bir amacının olduğu söylenebilir. Nitekim, bazı iş mevzuatı hükümlerinde toplumun yararı çalışanların menfaatine üstün tutulmuş olduğu, bazılarında ise, işçi, işveren ve toplum arasındaki hassas dengeleri gözetken düzenlemeler getirilmiş olduğu ya da belirli işçi haklarının sınırlandırılmasının amaçlanmış olduğu görülmektedir⁽³⁷⁾.

Bu durumda amaçsal yorum yöntemi esasları doğrultusunda, menfaatler arasında bir değerlendirme yapılacaktır, söz konusu iş mevzuatı hükümünün hangi menfaate, ne ölçüde üstünlük tanıdığı belirlenecek ve neticede yorum yapılan zamanın şart ve ihtiyaçları çerçevesinde hükümün somut amacı saptanacaktır. Eğer bu somut amaç, iş hukukunun genel amacından farklı ise, hükümün somut amacı tercih edilecek⁽³⁸⁾ ve bu amaç göz önünde tutularak hüküm yorumlanacaktır. Zira bu hüküm vaz edilirken

yapılırken bu amaçlar da duruma göre göz önünde tutulacaktır.

3. İşçi Lehine Yorum İlkesi

İş mevzuatı hükümlerinin genel olarak ekonomik ve sosyal yönden zayıf durumdaki işçiyi koruma amacıyla konulduğu daha önce belirtilmişti. İş hukukunun karakterini yansıtan bu genel amacın, anlamı ve kapsamı açık olmayan iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda göz önünde tutulması ve bu amacın, pozitif hukukun somut olaylara uygulanmasında önemli bir rol oynaması amaçsal yorum yönteminin doğal bir sonucudur⁽³⁹⁾.

Nitekim, iş hukuku doktrininde de genel olarak açık olmayan iş mevzuatı hükümlerinin yorumlanmasında işçi lehine yorum yöntemine başvurulacağı kabul edilmektedir⁽⁴⁰⁾. Bu görüş, Yargıtay tarafından da, "Kanun koyucuya İş Kanunlarını kabul ettiren tarihi sebepler ve bunlar arasında zaif olan işçiyi iktisadi durumu daha kuvvetli olan işverene karşı özel şekilde koruyarak içtimai muvazeneyi ve cemiyetin sükununu sağlama hedefi ve hukuk hükümlerinin tefsirinde lafzın gayenin ışığı altında manalandırılmasının gerektiği göz önünde tutulunca, iş hukukuna ait hükümlerin tefsirinde tereddüt halinde işçinin lehine olan hal şeklinin kabul edilmesi iş hukukunun ana kaidelerinden olduğu neticesine varılır" şeklinde hüküm altına alınan 28.05.1958 tarihli İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararı⁽⁴¹⁾ ile benimsenmiş ve bu görüş daha sonraki kararlarda⁽⁴²⁾ da geçerliliğini korumuştur.

⁽³⁹⁾ HUECK-NIPPERDEY, Lehrbuch des Arbeitsrecht (Berlin, 1963)'den naklen Halid Kemal ELBİR, a.g.m., 10.

⁽⁴⁰⁾ Nuri ÇELİK : İş Hukuku Dersleri (İstanbul, 1994), 22; Sarper SÜZEK : İş Akdini Fesih Hakkının Kötüye Kullanılması (Ankara, 1976), 87-88; Tankut CENTEL : İş Hukuku I (İstanbul, 1994), 14; Haluk Hadi SÜMER : İş Hukuku (Konya, 1996), 9; Alpaslan IŞIKLI : İş Hukuku (Ankara, 1996), 5-6; Ünal NARMANLIOĞLU : İş Hukuku I (İzmir, 1994), 15, dn.45; Mustafa ÇENBERCİ : a.g.e., 75.

⁽⁴¹⁾ Yargıtayın 28.05.1958 tarih ve E.15-K.5 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı, Resmi Gazete, 10117(26.09.1958).

⁽⁴²⁾ Yargıtay H.G.K.nun 24.03.1976 tarih ve E.75/9-762-K.76/1164 sayılı kararı, Y.K.D., III, 2(Şubat 1977), 158; Yargıtay H.G.K.nun 25.01.1978 tarih ve E.3435-K.23 sayılı kararı, Mustafa ÇENBERCİ : a.g.e., 20; Yargıtay 9.H.D.nin 09.04.1968 tarih ve E.157-K.4628 sayılı kararı, İ.H.D., I, 1(Ocak 1969), 98-100.

Buna karşılık, doktrinde bazı yazarlar ise, iş mevzuatının birçok hükmünün; işveren, işçi ve toplumun müşterek ve karşılıklı menfaatleri nazara alınarak ve bu karşıt menfaatler uzlaştırılarak düzenlendiğini belirterek, her olayda genel bir kural olarak işçi menfaatlerini göz önünde tutup, işçi lehine yorum yapılmasının işveren, işçi ve toplum arasında kurulan bu dengenin bozulmasına yol açabileceğini, bu sebeple, her olayı kendi şartları içinde değerlendirip, söz konusu iş mevzuatı hükmünün konuluş amacının saptanması ve bundan sonra -ve herhalde de üçlü menfaat dengesini bozmayacak şekilde- işçi veya işveren lehine bir karara varılması gerektiğini⁽⁴³⁾ ifade etmişlerdir.

İş ilişkilerini düzenleyen iş mevzuatı hükümlerinin bir çoğu emredici kurallar şeklinde düzenlenmiştir. Bunun sebebi ise, karşılıklı menfaatler çatışmasında işverenler karşısında ekonomik ve sosyal yönden zayıf durumda bulunan işçilerin, sınırsız sözleşme özgürlüğünün yaratabileceği olumsuz çalışma şartlarına karşı korunması amacıdır. Ancak, devletin emredici hükümler vaz etmesinin tek sebebi, işçileri korumak düşüncesi değil, aynı zamanda kamu düzenini sağlamak ve sürekli kılmaktır⁽⁴⁴⁾. Çünkü, bu şekilde sosyal denge kurulabilecek, ekonomik ve sosyal yaşamda toplum yararına uygun bir düzen ve uyum sağlanması amacına ulaşılmış olacaktır⁽⁴⁵⁾.

Nitekim bu husus Yargıtay'ın bir kararında⁽⁴⁶⁾ "Esasen iradenin bağımsızlığı ilkesine karşıt olarak doğan iş hukukunun getirdiği kuralların büyük kısmı, kamu düzeni düşüncesine dayanmaktadır. Buna bağlı olarak iş yasasının en belirli amacı, hem koruyucu iş hayatı kurallarını zayıfların korunması

(43) Ferit Hakkı SAYMEN : Türk İş Hukuku, a.g.e., 77; Adil İZVEREN : a.g.e., 55; Adil İZVEREN ve Erol AKI : a.g.e., 76; HUECK-NİPPERDEY, Lehrbuch des Arbeitsrecht (Berlin, 1963)'den naklen Halid Kemal ELBİR, a.g.m., 10-11; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 19.

(44) Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 35.

(45) Gérard LYON-CAEN ve Jean PELISSIER : Droit du Travail (Paris, 1988), 37; Turhan ESENER : İş Hukuku (Ankara, 1978), 33-34; Münir EKONOMİ : İş Hukuku I (İstanbul, 1987), 15-16; Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 35; Ünal NARMANLIOĞLU : a.g.e., 11-12.

(46) Yargıtay H.G.K.nun 29.05.1963 tarih ve E.39-K.59 sayılı kararı, A.Baki ORHANER : Türk İş Hukuku Yargıtay Emsal Kararları (Ankara, 1966), 353.

lksne yöneltmek, hem de, toplum düzeninin ve toplum skununun süreklilik Şartlarını araştırmaktan ibaret olmuştur” Şeklinde ifadesini bulmuştur.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, iş hukukunun temel amacı her ne kadar işçilerin korunması ise de, iş mevzuatındaki tüm hükümlerin işçileri korumayı amaçlamadığı, çalışma barışını sağlamayı ve çalışma hayatının bir düzen içinde sürüp gitmesini de amaçladığı açıktır.

Sosyal devlet, sosyal ve iktisadi durumları zayıf olan kesimlerin yaşayışlarını iyileştirmek görevini sağlam iktisadi politikaların erevesi içinde gerçekleştirecektir. Bu sebeple, işçilerin korunması ve durumlarının geliştirilmesi ülkenin iktisadi Őartlarıyla sınırlıdır⁽⁴⁷⁾. Bu esasa uymak ve katlanmak işçinin de yararınadır. Çünkü, ülkenin, iktisadi bünyesinin taşıyamayacağı sosyal yüklerin altına sokulması halinde yıkılacağı ve böylelikle herkesle birlikte işçinin de zarar greceğı kuşkusuzdur⁽⁴⁸⁾.

Bunlarla beraber, Anayasa Mahkemesinin İş Kanunu ile ilgili bir kararında⁽⁴⁹⁾, işvereni dikkate almaksızın, sadece işçinin menfaatlerine önem vermenin Anayasa'nın yapısına ve adaletli hukuk düzenine uymayacağı belirtilerek işçilerin ve işverenlerin çıkarları arasında bir bağdaştırma ve uzlaştırma yolunun bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Böylece, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda, kişi ile toplum arasında bir denge kurulması, emek ve sermaye ilişkilerinin dengeli olarak düzenlenmesi, işverenler ile işçiler arasında ekonomik ve sosyal bir dengenin kurulması gerektiği ve işçi menfaatlerinin yanında işverenlerin menfaatlerinin de korunmaya değer olduğu anlaşılmıştır.

⁽⁴⁷⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e, 22; HUECK-NİPPERDEY, Lehrbuch des Arbeitsrecht (Berlin, 1963)'den naklen Halid Kemal ELBİR, a.g.m., 10; Adil İZVEREN : a.g.e., 54-55; Adil İZVEREN ve Erol AKI : a.g.e., 76.

⁽⁴⁸⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e, 22; Adil İZVEREN : a.g.e., 54-55; Adil İZVEREN ve Erol AKI : a.g.e., 76.

⁽⁴⁹⁾ Anayasa Mahkemesinin 26/27.09.1967 tarih ve E.63/336-K.67/29 sayılı kararı, Resmi Gazete, 13031(19.10.1968).

Bütün bu sebeplerle, işçi lehine yorum yöntemi her ne kadar iş hukukuna özgü bir yorum yöntemi ise de, bu yöntemin anlamı ve kapsamı açık olmayan iş mevzuatı hükümlerinin tümü için geçerli, sınırsız ve mutlak bir yöntem olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Bu itibarla, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu söz konusu olduğunda, öncelikle, yukarıda belirtilen sadece lafzi yorum yapılmaması ilkesi ve amaçsal yorum ilkesi ile hüküm yorumlanmaya çalışılmalı, bunlarla bir sonuca varılamıyor, iş mevzuatı hükmünün anlamı hala şüpheli kalmakta devam ediyor ise, bu takdirde işçi lehine yoruma başvurulmalıdır. Çünkü yorum yapılırken, tek tek normların amaçları ne kadar önemli ise de, normlar arasındaki amaçsal bütünlük de önemlidir. Bu sebeple, böyle bir durumda yorum yapılırken normlar arası amaçsal bütünlüğe en uygun olan yorum tarzı tercih edilmelidir⁽⁵⁰⁾. Amaçsal bütünlük açısından bakıldığında, iş hukukunun yukarıda belirtilen işçiyi koruyucu genel amacı bu gibi durumlarda işçi lehine yorum yapılmasını gerektirir⁽⁵¹⁾.

4. Anayasaya Uygun Yorum İlkesi

Anayasa hükümlerinin, devletin kuruluş ve işleyişi ile kişilerin devlet karşısındaki hak ve özgürlüklerine ilişkin temel kuralları düzenlenmesi ve dolayısıyla kişiler arası ilişkilerle ilgilenmemesi sebebiyle klasik kamu hukuku kuramı taraftarlarınca bu hükümlerin kişiler arasındaki (yatay) ilişkilere uygulanamayacağı savunulmuş⁽⁵²⁾ ise de, günümüzdeki gelişmeler doğrultusunda ve 1982 Anayasasının “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” hükmünü öngören 11 nci maddesi uyarınca, hukuk

⁽⁵⁰⁾ Selahattin KEYMAN, Hukuka Giriş ve Metodoloji (1981)’den naklen Sarper SÜZEK, İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 29-30; Tahsin Bekir BALTA : a.g.e., 189.

⁽⁵¹⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 30.

⁽⁵²⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 30.

doktrin ve uygulamasında anayasa hükümlerinin sadece devlet ile kişi arasında dikey düzeyde değil, kişiler arasında, yatay düzeyde de uygulanabilecektir. Ancak taraflara kapsamı ve sınırları belirli, açık hak ve yükümlülükler getirmediğinden bu hükümlerin kişiler arası ilişkilere doğrudan değil, dolaylı olarak uygulanması mümkündür⁽⁵³⁾. Bu sebeple, anayasa ilke ve kurallarına, hukuk normlarının yorumunda ve kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde birer yorum ölçüsü olarak başvurulmaktadır⁽⁵⁴⁾.

Normlar hiyerarşi ilkesi gereği, Anayasa hükümlerinin en üstün kural olarak diğer normlardan öncelikle göz önünde tutulması ve uygulanması zorunludur.

Bununla birlikte, Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü başlığını taşıyan ve “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” hükmünü içeren 11 nci maddesinde, mahkemelerin, diğer devlet organlarının ve hatta özel kişilerin bile işlemlerinde, tutumlarında, işlerinde, kısacası hukuk alanını ilgilendiren bütün davranışlarında Anayasa hükümlerine uymakla, Anayasanın buyruklarını yerine getirmekle ve yasaklarından kaçınmakla görevli oldukları hüküm altına alınmıştır.

Bundan başka, Anayasanın başlangıç hükümleri ile 2 nci maddesinde açıklandığı gibi, Türkiye Cumhuriyeti, bir hukuk devletidir. Hukuk devleti ise, her alanda hukukun üstünlüğünü tanıyan, başka bir deyişle, hukuk kurallarına ve bu arada özellikle en üstün norm olan Anayasa hükümlerine uygun bir şekilde hareket eden devlet demektir.

Ayrıca, kanunun ruhu (özü), kanunun bütününe hakim ilkelere

⁽⁵³⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 31.

⁽⁵⁴⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 31.

göre belli bir hükümden çıkarılan anlam⁽⁵⁵⁾ olup, bunun araştırılması sırasında, hukuk düzeninin temelinde bulunan Anayasa hükümlerinin de göz önünde tutulması gerekir⁽⁵⁶⁾.

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, her ne kadar hukuk normlarının yorumunda Anayasa hükümlerinin göz önünde tutulacağını açıkça bildiren bir hüküm yok⁽⁵⁷⁾ ise de, tüm hukuk sistemimizde olduğu gibi, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu sırasında da, Anayasa hükümlerinin göz önünde tutulmalı ve bu normların Anayasa hükümlerine uygun olarak yorumlanmalıdır.

Anayasada çalışma yaşamına ilişkin bir çok kuralın düzenlenmiş olması ve çalışanların temel hakları anayasal güvence altına alınmış olması sebebiyle anayasaya uygun yorum ilkesi iş hukukunda özel bir önem taşır⁽⁵⁸⁾.

Kanun koyucu, bir kanun vaz ederken, onun Anayasaya aykırılık yüzünden hükümsüz kalmasını değil de, geçerli olmasını ve yürürlükte kalmasını isteyeceğinden⁽⁵⁹⁾ Anayasayla çatışmayacak ve iptal edilmeyecek hükümler koyma amacıyla hareket edecektir. Bu sebeple, yorum yapılırken, söz konusu hukuk normunun geçerliliğine dokunmayacak anlamın, olabildiğince, üstün tutulması gerekir⁽⁶⁰⁾. Bu itibarla, iş mevzuatı hükümlerinin yorumunda da, mümkün olduğu ölçüde anayasaya aykırı sonuç doğuracak biçimde yorumdan kaçınılmalıdır. Buna rağmen hakim uygulayacağı iş mevzuatı hükmünü anayasanın ilke ve kuralları ile bağdaştırmak

(55) Seyfullah EDİS : Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri (1997), a.g.e., 184; Aytekin ATAAY : a.g.e., 204-205; Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU : a.g.e., 191; Aydın ZEVLİLİLER-M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA : a.g.e., 93.

(56) A.Recai SEÇKİN : "Anayasa Mahkemesinden Başka Mahkemelerin Anayasayı Uygulamaları ve O Mahkemelerce Hukuk Kurallarının Anayasaya Uygun Yorumu", Yargıtay Yüzüncü Yıldönümü Armağanı (İstanbul : Adalet Bakanlığı, 1968), 145.

(57) A.Recai SEÇKİN : a.g.m., 147.

(58) Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 31.

(59) Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 32; A.Recai SEÇKİN : a.g.m., 146.

(60) A.Recai SEÇKİN : a.g.m., 146.

olanağını bulamazsa, anayasaya aykırılık konusunun karara bağlanması Anayasa Mahkemesinden istenmelidir.

5. İstisnai, Sınırlayıcı ve Geçici Hükümlerin Dar Yorumlanması İlkesi

Genişletici yorum, kanun hükmünün sınırlarının büyütülerek, bunun uygulanma alanının arttırılmasını⁽⁶¹⁾, daraltıcı yorum ise, kanun metninin veya kelimelerin anlamının, deyiminin altında kalmayı ve bunun sınırlı şekilde anlamlandırılmasını⁽⁶²⁾ ifade eder.

İş hukukunda yerine göre genişletici veya daraltıcı yoruma da başvurulabilir⁽⁶³⁾. Yukarıda belirtildiği gibi⁽⁶⁴⁾, M.K.nun 1 nci maddesine göre, yasanın lafzından çıkan anlam yasanın ruhu (amacı) ile bağdaşmıyorsa, yasa metnine verilebilecek anlamların içinde metnin ruhuna en uygun olanın tercih edilmesi gerekir. İş mevzuatı hükmünün ruhuna (amacına) bakarak, lafzını genişleten veya lafzını daraltan, onu sınırlayan bir yorum yapılabilir. Ancak yorumlanması gereken iş mevzuatı hükmü istisnai, sınırlayıcı ve geçici nitelikte ise, bu hüküm dar yorumlanmalıdır.

Yargıtay'ın "istisnai hükmün genişletilerek değil, dar bir şekilde tefsiri gerektir"⁽⁶⁵⁾ ve "özel ve sınırlı kural genişletici yoruma konu yapılamaz"⁽⁶⁶⁾ şeklindeki kararları ile de bu ilke teyit edilmektedir.

⁽⁶¹⁾ Zahit İMRE : a.g.e., 170.

⁽⁶²⁾ Zahit İMRE : a.g.e., 171.

⁽⁶³⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 30.

⁽⁶⁴⁾ Bakınız Amaçsal Yorum İlkesi s.36.

⁽⁶⁵⁾ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 23.05.1960 tarih ve E.11-K.10 sayılı kararı, Mustafa ÇENBERCİ : a.g.e., 73, dn. 179 ve 190a.

⁽⁶⁶⁾ Yargıtay 4.H.D.nin 21.06.1971 tarih ve E.6510-K.6095 sayılı kararı, Seyfullah EDİS : a.g.e., 196, dn. 106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ HUKUKU SÖZLEŞMELERİNİN YORUMU

Geçerli olarak kurulan bir sözleşmenin sonradan, bazen, dilin, düşünceleri ifadede yetersiz bir vasıta olması, birçok kimsenin dile, düşüncelerini isabetle ifade edecek derece hakim olmaması, tarafların aynı kelimeye değişik anlamlar vermesi ve tarafların söylenmiş veya yazılmış bir kelimeye sonradan, isteyerek yahut istemeden başlangıçtakinden değişik bir anlam vermesi sebebiyle⁽¹⁾ sözleşmenin tarafları arasında irade beyanının ne anlama geldiğine ilişkin olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklarda, bu irade beyanının anlamının araştırılması gerekir ki, bu işleme sözleşmelerin yorumlanması denir.

İşçi ve işveren arasındaki çalışma ilişkilerini düzenleyen en önemli hukuk kaynaklarından hizmet sözleşmesi ile toplu iş sözleşmesini ifade eden iş hukuku sözleşmelerinin yorumlanmasında, iş hukukunun sahip olduğu kendine özgü, farklı hukuki kurum ve ilkeler her zaman göz önünde tutulacak ise de, özel hukuk sözleşmesi olmaları sebebiyle esas olarak sözleşmelerin yorumlanmasına ilişkin genel yorum kuralları uygulanacaktır. Bu itibarla, iş hukuku sözleşmelerinin yorumlanması gerektiğinde de, esas itibarıyla, tarafların bu sözleşmelerde kullandıkları kelimelere ve deyimlere bakılmaksızın onların gerçek ortak iradeleri tespit edilmeye çalışılacaktır (B.K.m.18).

I- HİZMET SÖZLEŞMESİNİN YORUMU

Borçlar Kanunu'nun 313 ncü maddesinde, "Hizmet akdi, bir mukaveledir ki, onunla işçi, muayyen veya gayri muayyen bir zamanda hizmet

(¹) E.E. HIRSCH : a.g.m., 149; Kenan TUNÇOMAĞ : Borçlar Hukuku I, a.g.e., 190; Aydın AYBAY : a.g.e., 43; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Turgut ÖNEN : a.g.e., 43; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 43; Esat ARSEBÜK : a.g.e., 188.

görmeyi ve iş sahibi dahi ona bir ücret vermeyi taahhüt eder” şeklinde tanımlanan hizmet sözleşmesinin yorumunda, sözleşmelerin yorumuna ilişkin B.K.nun 18 nci maddesindeki “Bir akdin şekil ve şartlarını tayinde iki tarafında gerek sehven, gerek akitteki hakiki maksatlarını gizlemek için kullandıkları tabirlere ve isimlere bakılmayarak onların hakiki ve müşterek maksatlarını aramak lazımdır” hükmü esas alınacaktır.

1. Yoruma Başvurma Şartları

Hizmet sözleşmesinin yorumuna karşılaşılan her durumda başvurulamaz. Yoruma başvurabilmek için,

- i) Geçerli olarak kurulmuş bir hizmet sözleşmesi olmalıdır,
 - ii) Taraflar, hizmet sözleşmesinin içeriğini farklı şekilde anlamalıdır,
- şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

A) Geçerli Olarak Kurulmuş Bir Hizmet Sözleşmesi Olmalıdır

B.K.nun 1/1 nci maddesine göre, bir sözleşme, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla kurulur. Ancak, bu şekilde kurulmuş bir sözleşmede, tarafların birbirine uygun olarak beyan edilmiş sözleşme iradelerinin gerçek anlamı, bazı şüphe ve tereddütlere yol açabilir. Taraflardan biri, sözleşmenin içeriğini diğerinden farklı anlayabilir ki, ancak bu takdirde, yorum uyuşmazlığı söz konusu olur. Bu sebeple, sözleşmenin yorumlanması sorunu, ancak sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra ortaya çıkar⁽²⁾.

⁽²⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 23; Aydın AYBAY : a.g.e., 43.

Bu bağlamda, özel hukuk sözleşmesi niteliğini taşıyan hizmet sözleşmesinin yorumuna başvurabilmek için, söz konusu hizmet sözleşmesinin geçerli olarak kurulmuş olması gerekmektedir.

B) Taraflar, Hizmet Sözleşmesinin İçeriğini Farklı Şekilde Anlamalıdır

Sözleşmede yorumun konusunu, sözleşmeyi meydana getiren irade beyanlarının teşkil etmesi⁽³⁾ sebebiyle sözleşmenin yorumlanması, sözleşmenin içeriğiyle ilgili bir hukuki uyumsuzluğun giderilmesi sorunudur⁽⁴⁾. Zira sözleşme tarafları, belli bir irade beyanının anlamı hakkında hem fikir iseler, yoruma ihtiyaç yoktur. Sözleşme taraflarının ifade ettikleri irade beyanları ne kadar müphem, kapalı, şüpheli ve karışık olursa olsun sözleşmeyi istedikleri anlamda anlıyorlarsa, sözleşmenin yorumlanması gerekmez. Bu sebeple, yorumun ön şartı, yorum uyumsuzluğudur⁽⁵⁾.

Hizmet sözleşmesine ilişkin yorum uyumsuzluğu, tarafların taleplerinin gerekçesinde ve bu gerekçenin dayanağında hukuki şartlardan anlaşılır. Yorum uyumsuzluğu, tarafların bir araya gelerek uyumsuzluk tutanağı tutmalarıyla belgelenebilir. Öte yandan, yorum uyumsuzluğu, hizmet sözleşmesinin bir tarafı, sözleşmeyi yorumlayıp, karşı tarafa, kendi anlayışına uygun olarak uygulanmasını istemesine rağmen, karşı tarafın bu talebi reddetmesi ile ortaya çıkabilir⁽⁶⁾.

Sözleşmenin yorumu ve dolayısıyla yorum uyumsuzluğu, hakimin

⁽³⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 15; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 354; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42; Esat ARSEBÜK : a.g.e., 188.

⁽⁴⁾ Fikret EREN : a.g.e., 434; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 22; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 350; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42.

⁽⁵⁾ E.E. HIRSCH : a.g.m., 160-161; Fikret EREN : a.g.e., 434-435; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 19; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 355; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232; Aydın AYBAY : a.g.e., 43; Safa REİSOĞLU : a.g.e., 73; Ekrem EDGÜ : a.g.e., 42.

⁽⁶⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 121.

re'sen yapacağı bir usul işlemi olmayıp, buna karar vermek ve bunu istemek taraf iradelerine bağlıdır⁽⁷⁾. Tarafların her ikisi veya biri, yorum uyuşmazlığı çıkarıp, sözleşmenin yorumlanmasını istemedikçe, hakim sözleşmeyi yorumlayamaz.

2. Yorumda Kullanılan Araçlar

Hizmet sözleşmesinin yorumu gerektiğinde, tarafların, sözleşmenin kurulduğu andaki şart ve durumları göz önüne alınarak, bu sözleşmede kullandıkları terimlere bakılmaksızın onların gerçek ortak iradeleri saptanmaya çalışılır (B.K.m.18). Bu faaliyet sırasında, sözleşmeden yararlanılabileceği gibi, gerektiğinde sözleşme dışı araçlardan da yararlanılır⁽⁸⁾. Hizmet sözleşmesinin yorumlanması sırasında kullanılacak yorum araçları, "asli araçlar ve tamamlayıcı araçlar"⁽⁹⁾ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

A) Asli Yorum Araçları

Asli yorum araçları; "irade beyanının oluşumuna dahil olan ve tarafların iradelerini doğrudan tespit imkanı tanıyan araçlardır"⁽¹⁰⁾. Asli yorum araçları, tarafların iradelerini söz veya maddi bir davranışla ifade etmesine göre değişir.

Bu bağlamda, taraflar iradelerini sözle beyan etmişler ise, asli yorum aracı, beyan (sözleşme) metni, yani beyan aracı olarak kullanmış ol-

⁽⁷⁾ E.E.HIRSCH : a.g.m., 162; Fikret EREN : a.g.e., 435; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 25; Ali Naim İNAN : a.g.e., 232-233.

⁽⁸⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 32-33; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 29-31.

⁽⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31.

⁽¹⁰⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31.

dukları kelime ve deyimlerdir⁽¹¹⁾. Bununla birlikte, taraflar iradelerini maddi bir davranış şeklinde açıklamadıkları takdirde, yorum aracı, zımni irade beyanı biçimindeki iradenin varlığını gösteren bu sosyal tip davranışlardır⁽¹²⁾.

Her ne kadar B.K.nun 18/1 nci maddesine göre, tarafların yalnız kullandıkları kelimelere dayanılarak yapılan yoruma itibar edilmemekte ise de, “sözleşmenin kuruluşundaki açık irade beyanlarını oluşturan kelimelerin ve deyimlerin anlamı iradenin varlığını gösteren birinci derecedeki emarelerdir”⁽¹³⁾.

Kural olarak, tarafların, kullanmış oldukları kelime ve deyimlere, hizmet sözleşmesinin kurulduğu andaki günlük dilde geçerli olan genel anlamı verdikleri kabul edilir. Ancak, hizmet sözleşmesinin kurulduğu anda, bu tür kelime ve deyimler, tarafların da mensubu olduğu iş çevresi ve ilişkilerinde, özel bir anlam taşıyorsa, bu anlam, günlük dildeki genel anlama tercih edilir⁽¹⁴⁾.

Bunun gibi, taraflardan biri bu iş çevresinin mensubu olmamakla birlikte, karşı tarafça kullanılan kelime veya deyim, o iş çevresindeki özel anlamı kendisine anlatılmış ise, yine günlük dildeki genel anlama tercih edilir⁽¹⁵⁾. Ancak, kullanılan kelime veya deyim, o iş çevresindeki özel anlamı iş çevresi mensubu olmayan tarafa anlatılmamış ise, günlük dildeki genel anlam tercih edilir⁽¹⁶⁾.

Bunlarla beraber, taraflar, kullandıkları kelimeye veya deyime günlük dilde veya iş çevrelerinde kullanılan anlamdan farklı bireysel bir anlam vermiş olabilirler. Bu durumda, bu kelime veya deyim anlamı, taraf-

⁽¹¹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31; M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : a.g.e., 138.

⁽¹²⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31.

⁽¹³⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 32.

⁽¹⁴⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 32-33.

⁽¹⁵⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 33.

⁽¹⁶⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 33.

ların verdikleri özel anlam içinde değerlendirilmelidir⁽¹⁷⁾.

Sonuç olarak, hizmet sözleşmesinin taraflarının kullandıkları kelime veya deyimler, beyan metninin bir parçası olarak göz önünde tutulmalı, ancak bu kelime ve deyimler tek başına değil, beyan bütünlüğü içinde sistematik olarak değerlendirilmeli, metnin diğer parça ve unsurları ile birlikte yorumlanmalıdır.

B) Tamamlayıcı Yorum Araçları

Tamamlayıcı yorum araçları; irade beyanının oluşumuna dahil olmayan ve tarafların iradelerini doğrudan tespit imkanı tanımayan, sadece onun varlığı, istikameti veya içeriğine ilişkin değerlendirmeler yapma imkanı veren araçlar⁽¹⁸⁾ olarak tanımlamak mümkündür.

Asli yorum araçları, tamamlayıcı yorum araçlarına üstün tutulmalıdır⁽¹⁹⁾. Bu sebeple, tamamlayıcı yorum araçlarına, genellikle asli yorum araçlarından kesin sonuç alınamadığı takdirde başvurulur.

Tamamlayıcı yorum araçları, hizmet sözleşmesinin kurulması sırasında özellikle hizmet sözleşmesinin müzakereleri sırasında veya hizmet sözleşmesinin kurulmasından sonra var olan durumlar olup, bunlar arasında,

- (1) Hizmet sözleşmenin kurulduğunu gösteren yan hal ve şartlar,
- (2) Beyana ilişkin belgelerden anlaşılan hal ve şartlar,
- (3) Tarafların veya temsilcilerin hizmet sözleşmesinin yapılması

⁽¹⁷⁾ Fikret EREN : a.g.e., 438; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 34.

⁽¹⁸⁾ Fikret EREN : a.g.e., 439; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 34.

⁽¹⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 439; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 35.

sırasında veya sonraki davranışları,

(4) Hizmet sözleşmesi ilişkisi içinde bulunan tarafların menfaat durumları,

(5) Hizmet sözleşmesinin kuruluşuna katılanların genel şahsi durumları,

(6) Kamu düzeni, topluma hakim iktisadi, tabii ve teknik şartlar, bölgelerdeki iklim şartları, toplum yaşantısını etkileyen önemli hayat olayları ve tabi afetler olarak ifade edilen genel hayat şartları,

(7) Hizmet sözleşmesinin amacı,

(8) Örf ve adet ile teamüller,

sayılabilir.

3. Yorumda Yararlanılan İlkeler

Yorum, “belli yorum yöntemlerine göre, yorum araçları ve yorum ilkelerinin uygulanması ile yürütülen bir hakim faaliyeti”⁽²⁰⁾ olarak tanımlanmaktadır. Hizmet sözleşmesinin yorumlanmasında, iş hukukunun sahip olduğu kendine özgü, farklı hukuki kurum ve ilkeler her zaman göz önünde tutulacak ise de, özel hukuk sözleşmesi olması sebebiyle esas olarak sözleşmelerin yorumlanmasına ilişkin genel yorum kuralları ve ilkeleri uygulanacaktır. Bu itibarla, hizmet sözleşmesinin yorumu sırasında esas alınacak ilkeleri de, genel yorum ilkeleri ve özel yorum ilkeleri olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

A) Genel Yorum İlkeleri

Genel yorum ilkelerini, “herhangi bir sözleşmenin ve kelimenin yorumu konusunda çıkan uyuşmazlıklarda uygulanan ilkeler”⁽²¹⁾ olarak tanım-

⁽²⁰⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 31.

⁽²¹⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 57.

lamak mümkündür. Bunlar doktrin tarafından ortaya atılmış veya edinilen tecrübeler neticesinde uygulamada esas olarak kabul edilmiş olgulardır.

a) Asli Yorum İlkeleri

Sözleşmelerin yorumunda olduğu gibi, hizmet sözleşmesinin yorumlanmasında da, öncelikle göz önünde tutulacak yorum ilkelerine asli yorum ilkeleri denilir.

aa) Sadece Lafzi Yorum Yapılmaması İlkesi

Sözleşmelerin lafzı önemli olmakla birlikte, yorum yapılırken, Borçlar Kanunu'nun 18 nci maddesi uyarınca, sözleşmede kullanılan kelime ve deyimlerin lafzi anlamına bağlanıp kalınmamalı, ayrıca tarafların gerçek veya en azından farazi iradeleri araştırılmalıdır.

Yargıtay da uygulamalarında bu ilkeyi dikkate almaktadır. Nitekim bir kararında⁽²²⁾ "karşılıklı edimleri içeren sözleşmelerde alacak ve yükümlülükler saptanırken, sözleşmede kullanılan deyimlere bakılmaksızın, yanların gerçek isteklerinin araştırılması ve amaca uygun yorum yapılması" gerektiğini belirtmiştir.

Bu itibarla, hizmet sözleşmesinin yorumlanmasında, sadece sözleşme metninde yer alan kelimelerin lafzına bakılmamalı, tarafların gerçek ve farazi iradeleri de araştırılmalıdır. Ancak, bu ilkeye göre, sözleşme metninde yer alan kelimelerin lafzına göre yorum yapılamayacak ise de, bu durum asli yorum aracı olan sözleşme metninin sözleşme yorumunda diğer yorum araçlarına karşı sahip olduğu öncelikte bir değişiklik meydana getirmez.

⁽²²⁾ Yargıtay 15.H.D.nin 29.05.1986 tarih ve E.4058-K.2204 sayılı kararı, İbrahim KAPLAN : a.g.e., 59, dn.192.

bb) Güven Teorisine Göre Yorum İlkesi

Hizmet sözleşmesinin yorumunda da genel olarak sözleşmelerin yorumlanmasına ilişkin esasların uygulanacağından bahsedilmişti. Bu itibarla, hizmet sözleşmesinin yorumlanması gerektiğinde, tarafların bu sözleşmelerde kullandıkları kelimelere ve deyimlere bakılmaksızın onların gerçek ortak iradeleri tespit edilmeye çalışılır (B.K.m.18/1). Tarafların gerçek ortak iradesi ise, temelini dürüstlük kuralında bulan güven teorisi çerçevesinde belirlenir⁽²³⁾.

Bu teori, bir beyan veya davranışın önce mümkün ise gerçek ve sübjektif anlamının ve ancak bu mümkün olmadığı takdirde objektif anlamının bulunmasını öngören bir yorum teorisidir⁽²⁴⁾. Buna göre, hizmet sözleşmesinin yorumunda, hakim, kendisini, muhatabın yerine koyacak ve muhatabın, mensup olduğu mesleki ve sosyal çevreye, cinsiyet durumuna, eğitim düzeyine vs.ye dahil orta seviyedeki makul ve dürüst bir muhatabın yapacağı gibi irade beyanının vuku bulduğu yer ve zamanda bildiği veya bilmesi gerekli bütün şartları da dikkate alarak söz konusu irade beyanını, dürüstlük kurallarına göre, yorumlayacaktır⁽²⁵⁾.

cc) Dürüstlük (İyiniyet) Kuralına Göre Yorum İlkesi

Hizmet sözleşmesinin yorumlanmasında, dürüstlük (iyiniyet) kuralı büyük bir önem taşır. Bu açıdan hizmet sözleşmesinin tarafları, hakları-

⁽²³⁾ Abdullah BERKSUN ve İbrahim EŞMELİOĞLU : Açıklamalı, Gerekçeli-İçtihatlı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (Ankara, 1989), 765; Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 32 vd.; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 22 vd.; Bilgehan TAŞMAN : a.g.e., 45 vd.; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 110 vd.; A.Can TUNCAY : a.g.e., 202.

⁽²⁴⁾ Fikret EREN : a.g.e., 147.

⁽²⁵⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 32; Halid Kemal ELBİR : a.g.e., 21-22; Fikret EREN : a.g.e., 148; M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : a.g.e., 138; Kenan TUNÇOMAĞ : Borçlar Hukuku I, a.g.e., 278,280; Selahattin Sulhi TEKİNAY-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 196; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 110.

nı kullanmakta ve borçlarının ifasında dürüstlük (iyiniyet) kurallarına uymakla yükümlü olup, bir hakkın sırf diğer tarafa zarar vermek amacıyla kullanılması hukuk düzenince korunmamaktadır. Yorumda dürüstlük kuralı, hakkın kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla uygulanmaktadır⁽²⁶⁾.

Dürüstlük kuralına göre yorum yapılırken bazı ilkeler göz önüne alınır ki, bunlar objektif yorum ilkesi ve güven ilkesi olmak üzere ikiye ayrılır.

aaa) Objektif Yorum İlkesi

Hizmet sözleşmelerin yorumlanmasında, güven teorisine göre, tarafların birbirine uygun gerçek veya farazi iradeleri tespit edilmek zorundadır. Ancak, tarafların gerçek sözleşme iradeleri tespit edilemediği takdirde, irade beyanlarının objektif anlamı araştırılmalıdır. Bu da dürüstlük ve doğruluk kurallarına ve genel hayat tecrübelerine göre tespit edilir⁽²⁷⁾. Bir başka deyişle, objektif yorum ilkesi, güven teorisine göre irade beyanının objektif anlamının tespit edilmesidir.

bbb) Güven İlkesi

Mahkeme içtihatları ve doktrin, doğruluk ve dürüstlük kuralından kaynaklanan, güven ilkesinin, dolaylı da olsa hizmet sözleşmesinin yorumlanması sırasında uygulanacağını kabul etmektedir⁽²⁸⁾. Bu ilke, sadece tarafların her birinin bireysel irade beyanlarının anlamının tespitinde uygulanır⁽²⁹⁾.

⁽²⁶⁾ Adil İZVEREN : a.g.e., 56; Adil İZVEREN ve Erol AKI : a.g.e., 78.

⁽²⁷⁾ Fikret EREN : a.g.e., 440; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 61.

⁽²⁸⁾ Fikret EREN : a.g.e., 440; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 61.

⁽²⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 440; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 61; Şener AKYOL : a.g.e., 31.

dd) Sözleşmenin Bir Bütün Olarak Yorumlanması İlkesi

Hizmet sözleşmesi bir bütün olup, sözleşmenin bireysel hükümleri ve kısımları, bu bütünden ayrı olarak tek başlarına yorumlanamayacağından, sözleşmenin bireysel hükümleri ve kısımları, bütün içinde ele alınarak yorumlanmalıdır⁽³⁰⁾.

Yargıtay da bir kararında⁽³¹⁾ “sözleşmenin her bölümünün, sözleşmenin bütünü göz önüne alınarak yorumlanması” gerektiğine ve diğer bir kararında⁽³²⁾ da “sözleşmeden sağlıklı bir sonuç çıkarılması için sözleşmenin tamamının göz önünde tutulması” gerektiğine karar vermiştir.

Yorum sırasında, hizmet sözleşmesindeki bir hükmün diğer bir hüküm ile zıt düşmesi halinde,

i) Zıt hükümlerden birinin taraflarca hiç istenmediği ortaya çıkarsa, diğer hükmün geçerli olduğu kabul edilir⁽³³⁾.

ii) Taraflar eğer, hizmet sözleşmesinde hükümlerin uygulanma sırasını göstermişler ise, bu sıra dikkate alınarak hangi hükmün uygulanacağı belirlenir⁽³⁴⁾.

iii) Zıt hükümlerden biri özel, biri genel ise, tarafların hizmet sözleşmesinin bütünü içinde özel hükmün, genel hükümden önce geleceğini kabul ettikleri varsayılır⁽³⁵⁾.

iv) Bunlara rağmen zıtlık giderilemiyorsa, birbirine zıt hükümlerin hiç biri geçerli sayılmaz, zira tezat teşkil eden veya tutarsız, hu-

⁽³⁰⁾ Fikret EREN : a.g.e., 440-441; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 62; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 356; Ali Naim İNAN : a.g.e., 237.

⁽³¹⁾ Yargıtay 4.H.D.nin 26.10.1978 tarih ve E.13113-K.12134 sayılı kararı, Y.K.D., 5, 5(Mayıs 1979), 636.

⁽³²⁾ Yargıtay 15.H.D.nin 20.11.1978 tarih ve E.1898-K.2195 sayılı kararı, İbrahim KAPLAN : a.g.e., 63, dn.207a.

⁽³³⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 63.

⁽³⁴⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 63.

⁽³⁵⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 63.

susu isteyen, imkansızı talep etmiş demektir⁽³⁶⁾.

ee) Sözleşmenin Kuruluş Zamanına Göre Yorum İlkesi

Bu sözleşmenin kuruluş zamanına göre yorum (ex tunc) ilkesine göre, beyana ilişkin olaylar veya bunlar hakkında bilgi veren belgeler tarihi temelinden ayrılmadan yorumlanmalıdır⁽³⁷⁾. Zira, taraflar, sözleşmeyi yaparken içinde bulundukları şartlar ve durumlar doğrultusunda irade beyanında bulunurlar.

Bu itibarla, hizmet sözleşmesi yorumlanırken, farazi olarak, sözleşmenin kurulduğu zamana gidilecek ve tarafların o zaman içinde bulundukları durum, şart, olaylar ve davranışlarından onların kullandıkları kelime ve deyimlere verdikleri birbirine uygun anlamlar araştırılıp bulunmaya çalışılacaktır.

ff) İşçi Lehine Yorum İlkesi

Sözleşmelerin yorumu sırasında, sözleşmenin amacı da göz önünde tutulacağına göre, iş hukuku sözleşmelerinin genel amacı olan işçilerin korunması amacına dayanan işçi lehine yorum ilkesi de hizmet sözleşmesinin yorumunda kullanılabilecektir⁽³⁸⁾.

Yargıtay da bir kararında⁽³⁹⁾, "İş hukukunun egemen bulunduğu

⁽³⁶⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 63.

⁽³⁷⁾ Fikret EREN : a.g.e., 440; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 59; M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : a.g.e., 139.

⁽³⁸⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 33-34; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 32; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 108 vd.; Abdullah BERKSUN ve İbrahim EŞMELİOĞLU : a.g.e., 764; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 88; Turhan ESENER : İş Hukuku, a.g.e., 536; Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 166; Kenan TUNÇOMAĞ : İş Hukukunun Esasları, a.g.e., 377; Adnan TUĞ : a.g.e., 158-159; Seza REİSOĞLU : a.g.e., 69.

⁽³⁹⁾ Yargıtay H.G.K.nun 25.01.1978 tarih ve E.3435-K.23 sayılı kararı, Mustafa ÇENBERCİ : a.g.e., 20.

ilkelerden biri de kuşkusuz işçiyi koruma ilkesi olup gerek yasa ile getirilen düzenleyici kuralların gerekse tarafların yani işçi veya hak sahipleri ile işveren arasındaki ilişkilere ait irade açıklamalarının yorumunda bu ilkenin ışığında hareket olunması zorunludur” demek suretiyle hizmet sözleşmesinin yorumunda işçi lehine yorum ilkesinin uygulanması gerektiğini kabul etmiştir.

İş hukuku tarihsel süreç içinde ekonomik yönden zayıf olan işçiyi korumak için doğmuşsa da, günümüzde çoğu kez güçlü sendikalarıyla temsil olunan işçiler için bu ilke pek geçerli değildir. Ayrıca iş hukukunun amacı, işçiyi işverene karşı üstün kılmak değil, zıt çıkarlar arasında denge kurmaktır⁽⁴⁰⁾. Bu sebeple, işçi lehine yorum ilkesini temel bir kural, bir ön fikir olarak kabul etmek ve yorumu bu temele oturtmak yanlış ve adaletsiz sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir⁽⁴¹⁾.

Nitekim Yargıtay da başka bir kararında⁽⁴²⁾, bu işçi lehine yorum ilkesinin sınırsız bir şekilde uygulanamayacağını belirtmiştir.

Bu itibarla, işçi lehine yorum ilkesi, hizmet sözleşmesinin yorumunda, mutlak bir kural olarak değil, diğer ilkeler ve araçlar yardımıyla bir sonuca varılması mümkün olmadığı takdirde uygulanmalıdır.

b) Yardımcı Yorum İlkeleri

Asli yorum ilkeleri ile bir sonuca varılması imkanı bulunmayan hallerde, doktrinde ve mahkeme içtihatlarında bazı yardımcı yorum kuralları ortaya konulmaktadır. Ancak, bu kuralları uygulayabilmek için, başka türlü

⁽⁴⁰⁾ Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 31-33.

⁽⁴¹⁾ Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 32; Adnan TUĞ : a.g.e., 159.

⁽⁴²⁾ Yargıtay H.G.K.nun 24.03.1976 tarih ve E.75/9-762;K.76/1164 sayılı kararı, Y.K.D., 3, 2(Şubat 1977), 158.

sonuca varılması imkanı kalmamış olması şartı gözden uzak tutulmamalıdır⁽⁴³⁾.

aa) Bir Haktan Vazgeçmeyi Öngören Beyan ve Sözleşme Hükümlerinin Dar Yorumlanması İlkesi

Hizmet sözleşmesinin yorumu sırasında, sözleşmede uyuşmazlık çıkan beyan ve sözleşme hükümleri bir haktan vazgeçmeyi gerektiriyorsa, bu takdirde genel hayat tecrübelerine göre bu beyan ve sözleşme hükümleri dar yorumlanmalıdır⁽⁴⁴⁾. Özellikle “işçi ücretlerine ilişkin makbuzlar, işten ayrılırken işverence verilen ibranameler ve hukuken doğup doğmayacağı belli olmayan haklardan vazgeçme beyanları” dar yorumlanmalıdır⁽⁴⁵⁾.

bb) Beyanı Kaleme Alan Aleyhine Yorum İlkesi

Sözleşmelerin metnini veya bunun bir kısmını, genellikle taraflardan biri kaleme alır. Bu bağlamda, sözleşme metninde manası belli olmayan, muğlak, birden çok anlama gelen ya da hiçbir anlam taşımayan kelimeler ve deyimler kullanılmış ve bunların anlamında, şüphe hasıl olmuş ise, bu ifadeler, onu kaleme alan taraf aleyhine yorumlanmalıdır⁽⁴⁶⁾.

Uygulamada hizmet sözleşmeleri genellikle işveren tarafından önceden kaleme alınmış bir şekilde işçilerin önüne sunulmaktadır⁽⁴⁷⁾. Bu sebeple, hizmet sözleşmesi metninde kullanılan manası belli olmayan, muğlak,

⁽⁴³⁾ M.Kemal OĞUZMAN ve M.Turgut ÖZ : a.g.e., 139.

⁽⁴⁴⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 65.

⁽⁴⁵⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 65.

⁽⁴⁶⁾ Fikret EREN : a.g.e., 441; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 70; Şener AKYOL : a.g.e., 30; Ali Naim İNAN : a.g.e., 240.

⁽⁴⁷⁾ Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 33.

birden çok anlama gelen ya da hiçbir anlam taşımayan kelimeler ve deyimler, işçinin açık bir kötüniyeti olmadıkça, işveren aleyhine yorumlanmalıdır⁽⁴⁸⁾.

cc) Sözleşmeyi Geçerli Hale Getirecek Yorum İlkesi

Uyuşmazlık konusu hizmet sözleşmesindeki beyanın ve hükmün yorumunda, irade beyanları, sözleşmeyi geçersiz kılacak şekilde değil de, sözleşmenin hukuki sonuç doğurmasını sağlayacak şekilde yorumlanmalı ve böylece sözleşmenin geçerliği korunmalıdır⁽⁴⁹⁾. Zira, tarafların makul ve hukuki bakımdan tutarlı olanı kabul ettikleri varsayılır. Yani, sözleşmenin tarafları akdettikleri bir sözleşmenin hükümsüz kalmasını değil de, geçerli olmasını ve yürürlükte kalmasını ister. Yargıtay da uygulamalarında bu ilkeyi benimsenmiş durumdadır⁽⁵⁰⁾.

dd) Borçlu Lehine Yorum İlkesi

Borçlu lehine yorum ilkesi, özellikle ceza hukukundaki “şüphe sanık lehine yorumlanır” kuralının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilke, ceza hukukunda ilgi konusu olmuş ve maddi ceza hukuku ile ceza muhakemesi hukuku bakımından farklı şekilde değerlendirilmiştir. Aynı şekilde iş hukukunda da, temel bir gerekçesi olmamasına rağmen, bazı durumlarda uygulanır hale gelmiştir. Bu bağlamda, hizmet sözleşmesindeki irade beyanlarında gereği gibi anlaşılamayan ve şüphe doğuran ifadeler var ve hizmet sözleşmesinin kapsamı konusunda değişik iki anlam ortaya çıkmışsa,

⁽⁴⁸⁾ Fikret EREN : a.g.e., 441; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 70; Şener AKYOL : a.g.e., 30; Ali Naim İNAN : a.g.e., 240.

⁽⁴⁹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 441; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 66; Şener AKYOL : a.g.e., 30-31; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 358.

⁽⁵⁰⁾ Yargıtay H.G.K.nun 10.02.1960 tarih ve E.4-K.6/188 sayılı kararı, Mustafa ÇENBERCİ : Gayrimenkul Satış Vaadi (Ankara, 1966), 128; Yargıtay 14.H.D.nin 22.02.1982 tarih ve E.7695-K.953 sayılı kararı, Y.K.D., 8, 10(Ekim 1982), 1442.

hizmet sözleşmesinin kapsamına dar anlam veren yorum tercih edilmeli, yani borçlu lehine yorum yapılmalıdır⁽⁵¹⁾. Zira “başkasının hakkına karşılık borç yüklenme eşit muamele edilme ilkesine aykırı düşer ve istisnai bir durum olarak, kesin bir gerekçeyi gerektirir”⁽⁵²⁾.

B) Özel Yorum İlkeleri (Kanuni Yorum Karineleri)

Özel yorum kuralları; iş mevzuatının, belli bir deyim⁽⁵³⁾, belli bir sözleşmenin⁽⁵⁴⁾ ve belli bir davranışın⁽⁵⁵⁾ ne anlama geldiğini belirten hükümlerinde yer alan hukuki karinelerdir⁽⁵⁶⁾.

Bu yorum kuralları, hakimi, herhangi bir tespit yapmasına gerek kalmadan yorum amacına ulaştırması sebebiyle hakimın genel yorum ilkelerinden faydalanarak yapacağı bireysel yorumdan önce gelir. Ancak, bu kanuni karinelerin aksini ispat etmek her zaman mümkündür.

Bu itibarla, hizmet sözleşmesinin yorumu sırasında, hakim, öncelikle bu özel yorum kurallarının aksinin ispat edilip edilmediğini ortaya koyacak, şayet ispat edilmişse, o zaman genel yorum ilkelerine başvuracaktır⁽⁵⁷⁾.

II- TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİNİN YORUMU

Toplu iş sözleşmesi iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan bi-

⁽⁵¹⁾ Fikret EREN : a.g.e., 442; İbrahim KAPLAN : a.g.e., 68; Feyzi Necmeddin FEYZİOĞLU : a.g.e., 358.

⁽⁵²⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 69.

⁽⁵³⁾ Örneğin, İ.K.m.1, 6, 8, 12, 65; S.K.m.2; TİSGLK.m.18, 25, 26 hükümleri gibi.

⁽⁵⁴⁾ Örneğin, İ.K.m.10; TİSGLK.m.2 hükümleri gibi.

⁽⁵⁵⁾ Örneğin, İ.K.m.4, 41, 51, 62; TİSGLK.m.33/1, 62/2 hükümleri gibi.

⁽⁵⁶⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 57.

⁽⁵⁷⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 57.

rincisi, borç doğurucu hükümlerin yer aldığı bölüm, diğeri ise, normatif (düzenleyici) hükümlerin yer aldığı bölümdür.

İsviçre ve Alman Hukuklarında normatif hükümlerin yer aldığı bölümün bulunması, toplu iş sözleşmesinin varlığı için gerekli sayılmamıştır⁽⁵⁸⁾. Ancak 2822 sayılı TİSGLK.nun 2 nci maddesi uyarınca, toplu iş sözleşmesi, hizmet sözleşmesinin yapılması, içeriği ve sona ermesi ile ilgili hususları düzenlemek üzere yapılan bir sözleşme olması sebebiyle ülkemizde normatif bölüm toplu iş sözleşmesinin “olmazsa olmaz” şartıdır.

2822 sayılı TİSGLK.nun 2 nci maddesinin 2 nci fıkrası uyarınca, toplu iş sözleşmesi, tarafların karşılıklı hak ve borçlarını, sözleşmenin uygulanması ve denetimi ile uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümleri de içerebilecektir. Ancak bu fıkra da yer alan “ihtiva edebilir” ifadesinden kanunun toplu iş sözleşmesinin doğumu için borç doğurucu bölümün varlığını zorunlu bir şart olarak aramadığı anlaşılmaktadır.

Toplu iş sözleşmesinin borç doğurucu bölümü ile normatif bölümü birbirinden farklı özelliklere bağlı olduğundan yorumlarında da değişik yöntem ve ilkelerin söz konusu olması doğaldır.

1. Toplu İş Sözleşmesinin Borç Doğurucu Bölümünün Yorumu

Tarafların belirli bir hukuki sonuca, yani bir hakkı veya hukuki ilişkiyi kurmaya, değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamasından oluşan iki veya çok taraflı hukuki muamele olarak tanımlanan⁽⁵⁹⁾ sözleşmelerin iki taraflı borç doğuran hükümlere

⁽⁵⁸⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e., 392.

⁽⁵⁹⁾ Pierre ENGEL : *Traité des Obligations en Droit Suisse* (Berne, 1997), 121; Kemal OĞUZMAN : *Borçlar Hukuku Dersleri I* (İstanbul, 1987), 32-33; TEKİNAY, Selahattin Sulhi-Sermet AKMAN-Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP : a.g.e., 65.

sahip olması doğaları gereğidir. Bu sebeple, toplu iş sözleşmesinin borç doğurucu hükümlerinin yorumunda Borçlar Kanunu'nun sözleşmenin yorumu ile ilgili ilke ve kuralların uygulanması gerekmektedir.

Bu itibarla, yukarıda hizmet sözleşmesinin yorumu başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanan başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri⁽⁶⁰⁾, toplu iş sözleşmesinin borç doğurucu hükümlerinin yorumunda da geçerlidir.

2. Toplu İş Sözleşmesinin Normatif Bölümünün Yorumu

Toplu iş sözleşmesinin borç doğurucu hükümlerinin⁽⁶¹⁾ yorumunda, Borçlar Kanunu'nun sözleşmelerin yorumu ile ilgili ilke ve kuralların uygulanacağı konusunda doktrinde ve Yargıtay kararlarında tamam bir görüş birliği mevcut iken, toplu iş sözleşmesinin düzenleyici hükümlerinin yorumunda ise, kanunlara ilişkin yorum kurallarının mı, yoksa sözleşmelere ilişkin yorum kurallarının mı uygulanması gerektiği konusunda gerek doktrinde gerek Yargıtay kararlarında görüş birliği bulunmamaktadır.

Doktrinde bazı yazarlar, normatif hükümlerin objektif birer hukuk kuralı oldukları, maddi anlamda kanun olduğu önermesinden hareketle, toplu iş sözleşmesinin düzenleyici (normatif) hükümlerinin yorumunda, kanunlara ilişkin yorum kurallarının uygulanması gerektiğini savunurlarken⁽⁶²⁾, diğer bazı yazarlar ise, her ne kadar normatif etkiler meydana getirseler de, toplu iş

⁽⁶⁰⁾ Hizmet sözleşmesinin yorumu başlığı altında açıklanan bu başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri tekrar olmaması amacıyla yeniden anlatılmamıştır. Bu sebeple, bakınız s.48-64.

⁽⁶¹⁾ Seza REİSOĞLU : Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukda Toplu İş Sözleşmeleri (Ankara, 1967), 66; A.Can TUNCAY : Toplu İş Hukuku (İstanbul, 1999), 202; Cevdet İlhan GÜNAY : Toplu Hak Uyuşmazlıkları (Ankara, 1995), 110; Adnan TUĞ : Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi (Ankara, 1996), 157; Sarper SÜZEK : İş Hukukunun Genel Esasları, a.g.e., 33; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 26; Bilgehan TAŞMAN : a.g.e., 49.

⁽⁶²⁾ Kenan TUNÇOMAĞ : İş Hukukunun Esasları (İstanbul, 1988), 376-377; Turhan ESENER : İş Hukuku (Ankara, 1978), 536; Nuri ÇELİK : a.g.e., 423-424; Seza REİSOĞLU : a.g.e., 67; Adnan TUĞ : a.g.e., 157-158.

sözleşmesinin normatif hükümlerinin tarafların birbirine uygun, ortak iradesinin ürünü olması ve toplu iş sözleşmesinin temelde normatif ve borç doğurucu nitelikteki hükümleri içeren iki bölümün birleşmesinden meydana gelen kendine özgü bir özel hukuk sözleşmesi olması sebebiyle sözleşmelere ilişkin yorum kurallarının uygulanması gerektiğini⁽⁶³⁾ ileri sürmüşlerdir.

Yargıtay, uzun süre, toplu iş sözleşmesinin normatif hükümlerinin, objektif hukuk kuralları oluşturması sebebiyle maddi anlamda kanun hükmü mahiyetinde olduğunu kabul ederek⁽⁶⁴⁾ toplu iş sözleşmelerinin normatif hükümlerinin kanun hükümleri gibi yorumlanacağını kararlaştırmış iken, daha sonra 9 ncu Hukuk Dairesinin normatif hükümlerin yorumlanmasında, güven teorisi çerçevesinde belirlenecek tarafların ortak ve gerçek sözleşme iradesinin esas alınacağına yönelik kararlarıyla⁽⁶⁵⁾ bu konuda sözleşmelerin yorumundaki esasların geçerli olacağını hükme bağlamıştır.

Bu bağlamda, toplu iş sözleşmesinin normatif hükümlerinin yorumunda, kanunlara ilişkin yorum kurallarının uygulanması gerektiğinin kabulü halinde, ikinci bölümde iş mevzuatı hükümlerinin yorumu başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanan başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri⁽⁶⁶⁾; sözleşmelere ilişkin yorum kurallarının uygulanması gerektiğinin kabulü halinde ise, yukarıda hizmet sözleşmesinin yorumu başlığı altında

⁽⁶³⁾ Fevzi ŞAHLANAN : Toplu İş Sözleşmesi (İstanbul, 1992), 166; Sarper SÜZEK : "İş Hukukunda Yorum", İnan Kırac'a Armağan, (Ankara : Galatasaray Üniversitesi, 1994), 236; Halid Kemal ELBİR : a.g.m., 27-28; Bilge TAŞMAN : a.g.e., 47; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 117; A.Can TUNCAY : a.g.e., 203.

⁽⁶⁴⁾ Yargıtay H.G.K.nun 21.02.1975 tarih ve E.9/1040-K.227 sayılı kararı, İ.K.İ.D., 15, 175(Temmuz 1975), 3634-3635.

⁽⁶⁵⁾ Yargıtay 9.H.D.nin 24.12.1975 tarih ve E.29973-52852 sayılı kararı, Y.K.D., II, 4(Nisan 1976), 484; Yargıtay 9.H.D.nin 18.11.1981 tarih ve E.10655-K.13806 sayılı kararı, TÜTİS., 6, 1(Ocak 1982), 22; Yargıtay 9.H.D.nin 15.06.1982 tarih ve E.5032-K.5730 sayılı kararı, TÜTİS., 6, 5-6(Eylül-Kasım 1982), 23; Yargıtay 9.H.D.nin 06.06.1989 tarih ve E.3827-K.15223 sayılı kararı, Kamu-Sen, I, 9(Eylül 1989), 30.

⁽⁶⁶⁾ İş mevzuatı hükümlerinin yorumu başlığı altında açıklanan bu başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri tekrar olmaması amacıyla yeniden anlatılmamıştır. Bu sebeple, bakınız s.28-47.

ayrıntılı şekilde açıklanan başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri⁽⁶⁷⁾ esas alınacaktır.

3. Yorum Davası

Hak uyuşmazlığı, işçi ile işveren arasındaki iş ilişkilerinin dayanağını oluşturan mevzuat, toplu iş sözleşmesi ve hizmet akdi hükümleri ile taraflara sağlanan haklara ilişkin olarak, taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklar olarak tanımlanmaktadır⁽⁶⁸⁾. Bu tanım doğrultusunda, yorum uyuşmazlığının bir hak uyuşmazlığı olduğu açıktır.

Yorum uyuşmazlığı konusunda, iş hukukunda, toplu hak uyuşmazlığı niteliğindeki, iş hukuku sözleşmelerinden sadece toplu iş sözleşmelerindeki hükümlerden doğan yorum uyuşmazlıklarının çözümü ile ilgili olarak öngörülmüş bir yöntem mevcuttur.

Buna karşılık, bireysel hak uyuşmazlığı niteliğindeki yorum uyuşmazlıkları konusunda getirilmiş özel bir yöntem yoktur. Ancak bu durum, bu tür yorum uyuşmazlıklarının yargı önüne getirilemeyeceği anlamına gelmez. Bireysel hak uyuşmazlığı niteliğindeki yorum uyuşmazlıklarında açılan davada da, iş hukuku sözleşmeleri yorumlanarak bir sonuca varılır. Ancak bu yorum kararı, sadece o davanın taraflarını bağlar⁽⁶⁹⁾.

Yorum davası, bir toplu iş sözleşmesindeki hükümlerin mahkeme tarafından yorumlanarak, o konuda açılacak eda davalarına esas olabilecek kararların alınmasını sağlama yöntemidir. Bu kısımda, yorum

⁽⁶⁷⁾ Hizmet sözleşmesinin yorumu başlığı altında açıklanan bu başvurma şartları ile yorum araçları ve ilkeleri tekrar olmaması amacıyla yeniden anlatılmamıştır. Bu sebeple, bakınız s.48-64.

⁽⁶⁸⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e., 469.

⁽⁶⁹⁾ Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri (İstanbul : İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü, 1984), 79; A.Can TUNCAY : a.g.e., 204; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 120.

davasının özellikleri, tarafları, davaya bakacak mahkeme, yorum kararı ve sonuçlarını bir sıra içerisinde incelenecektir.

A) Yorum Davasının Açılma Süresi

275 sayılı eski TİSGLK.nda hem menfaat, hem de toplu hak uyuşmazlıklarından grev ve lokavta başvurmayı mümkün kılan düzenlemelere yer verilmişti. Anayasanın 54/l nci maddesinde, grev ve lokavta toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında çıkan uyuşmazlık üzerine başvurulabileceği belirtilmiştir. 2822 sayılı TİSGLK.nun 6 ve 61 nci maddelerinde de, Anayasa uyarınca toplu hak uyuşmazlıklarında grev ve lokavt yolları kapatılmış ve mahkemeye başvurma yolları öngörölmüştür.

Yorum davasının söz konusu olabilmesi için, öncelikle “uygulanmakta” olan bir “toplul iş sözleşmesinin yorumundan doğan uyuşmazlık” bulunmalıdır (TİSGLK.m.60).

Bir toplu iş sözleşmesi işçi sendikası ile işveren veya işveren sendikası arasında imzalanmasıyla bağitlanmış olur. Toplu iş sözleşmesinin yürürlük süresi, onun metninde gösterilir. Ancak bu sürenin belirlenmesinde taraflar tamamen serbest değildir. 2822 sayılı TİSGLK.nun 7 nci maddesinde bu süre “bir yıldan az ve üç yıldan uzun olamaz” şeklinde gösterilmiştir. Toplu iş sözleşmesinin imzalanmasından sonra uzatılamayan ve kısaltılamayan bu sürelele ilişkin tek istisna, “faaliyetleri bir yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere, toplu iş sözleşmelerinin süresi bir yıldan az olabilir. Şu kadar ki işin bitmemesi halinde bu sözleşmeler bir yılın sonuna kadar uygulanır” (TİSGLK.m.7/II) hükmüdür.

Toplu iş sözleşmesinin imza tarihinde veya imza gününden sonraki bir tarihten itibaren uygulamaya konulması, yorum davasında dava-

nın açılma süresi yönünden önem taşır. Toplu iş sözleşmesinin imza tarihinde yürürlüğe girmesi gerekir. Ancak, toplu iş sözleşmesi metninde çoğu kez imza tarihinden önceki bir tarih yürürlük tarihi olarak gösterilmektedir. Tarafların toplu iş sözleşmesinin yürürlüğe gireceği tarihi imza gününden daha önceki bir tarih olarak belirlemeleri de mümkündür⁽⁷⁰⁾. Zira, toplu iş sözleşmelerinde kanun koyucu gibi kurallar koyabilen tarafların genel hukuk kurallarına aykırı olmamak, kazanılmış hakları etkilememek şartı ile sözleşme hükümlerini imza tarihinden öncesine götürmelerinin kabulü gerekir⁽⁷¹⁾.

Bu itibarla, toplu iş sözleşmesi yürürlükte iken açılacak yorum davasında, sözleşmenin imza tarihinden önce fakat yürürlüğe giriş tarihinden sonraki olaylara toplu iş sözleşmesinin uygulanmasından doğan uyuşmazlıkların yorum davasına konu oluşturabileceği söylenebilir⁽⁷²⁾.

Toplu iş sözleşmesinin metninde gösterilen yürürlük süresinin sona ermesi ile yorum davası açma hakkı sona erer. Bundan böyle uyuşmazlık toplu nitelikte de olsa ancak eda davasına konu oluşturabilir⁽⁷³⁾.

B) Yorum Davasının Açılması

Toplu iş sözleşmesinin yorumuna ilişkin 2822 sayılı TİSGLK.nun öngördüğü yorum davası özel nitelikli bir dava türü olup, niteliği itibarıyla “bir tespit davası” (TİSGLK.m.60/I) olduğundan “eda” davası açılacak hallerde açılmaz⁽⁷⁴⁾.

⁽⁷⁰⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 108; Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 188.

⁽⁷¹⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e., 454-455; Turhan ESENER : İş Hukuku, a.g.e., 515 vd.; Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 188.

⁽⁷²⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 108.

⁽⁷³⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 108; Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 167.

⁽⁷⁴⁾ Abdullah BERKSUN ve İbrahim EŞMELİOĞLU : a.g.e., 763; Nuri ÇELİK : a.g.e., 534; Adnan TUĞ : a.g.e., 162; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79; Bu konu ile ilgili örnek karar : Yargıtay 9.H.D.nin 15.10.1985 tarih ve E.10020-K.9447 sayılı kararı, TÜHİS, 10, 1(Ocak 1986), 30.

2822 sayılı TİSGLK.nun 60 ncı maddesinde “yorumla ilişkin bir tespit davası”ndan söz edilmektedir (TİSGLK.m.60/1). Bu sebeple, yorum davası sonucunda verilen kararlar, tarafları bağlayacağı gibi, sözleşmenin tarafı olmayan işçileri ve işverenleri de, kendileri için yapılan sözleşmenin hükümlerinin uygulanması sebebiyle bağlayacaktır⁽⁷⁵⁾. Çünkü, uyuşmazlık konusu düzenlemenin yorum kararı ile anlamı tespit edilmiş ve böylece toplu iş sözleşmesi metni açıklık kazanmış olmaktadır⁽⁷⁶⁾. Bununla birlikte, işçi tarafından açılacak eda davasında bu yorum kararı göz önüne alınacaktır⁽⁷⁷⁾.

Yorum davasının açılabilmesi için, ayrıca toplu iş sözleşmesinin borç doğurucu veya düzenleyici (normatif) hükümlerinin yorumunda taraflar arasında uyuşmazlık çıkması gerekir⁽⁷⁸⁾. Yorum davası ancak objektif hususlara ilişkin uyuşmazlıklar için söz konusu olabilir. Örneğin, izinli ve raporlu sürelerin çalışılmış gibi sayılan sürelerden olup olmayacağı, her olayda iddia ve savunmaya, hizmet sözleşmelerinde bulunan hükümlere ve özel durumlara göre yapılacak inceleme ve değerlendirme sonucu tespit olunabileceğinden, böyle bir inceleme ve değerlendirmenin ise, ancak eda davasında yapılabilmesi sebebiyle yorum davasına konu oluşturmayacağı Yargıtay tarafından kabul edilmektedir⁽⁷⁹⁾.

Toplu iş sözleşmesinin bir hükmünün yorumunda uyuşmazlık çıkması halinde yorum davası açılabilir. Yorum uyuşmazlığı, tarafların talep-

⁽⁷⁵⁾ Mehmet KOCAOĞLU : “Toplu Hak Uyuşmazlıklarında Yorum Davaları ve Bu Konuda Yargıtayın Tutumu”, Kamu-İş, I, 4(Nisan 1988), 20; A.Can TUNCAY : a.g.e., 204; Adnan TUĞ : a.g.e., 162; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 120; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79.

⁽⁷⁶⁾ Adnan TUĞ : a.g.e., 162; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 120; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79; Mehmet KOCAOĞLU : a.g.m., 20.

⁽⁷⁷⁾ Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 16; A.Can TUNCAY : a.g.e., 204; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79.

⁽⁷⁸⁾ Adnan TUĞ : a.g.e., 161-162; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79; Mehmet KOCAOĞLU : a.g.e., 18; Abdullah BERKSUN ve İbrahim EŞMELİOĞLU : a.g.e., 764.

⁽⁷⁹⁾ Yargıtay 9.H.D.nin 23.03.1987 tarih ve E.2836-K.2118 sayılı kararı, Toplu İş Hukuku (Ankara : Öz-Gıda İş Sendikası, 1993), 201.

lerinin gerekçesinde ve bu gerekçenin dayanağında hukuki şartlardan anlaşılır⁽⁸⁰⁾. Tarafların bir araya gelerek uyuşmazlık tutanağı tutmalarıyla da belgelenebilir. Öte yandan, toplu iş sözleşmesinin bir tarafı, toplu iş sözleşmesini yorumlayıp, karşı tarafa, kendi anlayışına uygun olarak uygulanmasını istemesine rağmen, karşı tarafın bu talebi reddetmesi ile ortaya çıkabilir⁽⁸¹⁾.

Ayrıca, toplu iş sözleşmesi hükümlerinin uygulandığı bir davada, karşı tarafın o yorum biçimini kabul etmemesi de yorum uyuşmazlığını ortaya çıkarabilir⁽⁸²⁾. Böylece, toplu iş sözleşmesinin taraflarca farklı anlaşılan hükümleri iş mahkemesi tarafından yorumlanacaktır.

C) Yorum Davasının Tarafları

Yorum davasını, ancak “uygulanmakta olan bir toplu iş sözleşmesinin yorumundan doğan uyuşmazlıkta sözleşmenin taraflarından her biri” açabilir (TİSGLK.m.60/I) ki, bunlar işçi sendikası ve sendika üyesi olmayan işveren veya işveren sendikasıdır.

a) İşçi Tarafı : İşçi Sendikası

Batı’da fiili işçi toplulukları yerine, tedricen işçi dernekleri ve daha sonra sendikaların toplu iş sözleşmelerine taraf oldukları gözlenmektedir. Örneğin, Fransa’da toplu iş sözleşmelerini düzenleyen 19.03.1919 tarihli Kanunda, Borçlar Kanunumuza mehz İsviçre Hukukunda toplu iş sözleşmelerinin işçi tarafını “işçiler” veya “cemiyetler” oluşturabiliyordu. Gerçekten, B.K.nun 316/I nci maddesi de bu tür bir düzenlemeyi “umumi

⁽⁸⁰⁾ İbrahim KAPLAN : a.g.e., 19; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 121.

⁽⁸¹⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 121.

⁽⁸²⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 121.

mukavele" için öngörmüştür. Toplu iş sözleşmesinin fiili işçi grupları yerine tüzel kişiliğe sahip örgütler tarafından yapılması, toplu iş sözleşmelerinin etki alanını genişletmiştir. Böylece, toplu iş sözleşmesinin tüzel kişiye üye olan çok sayıda işçiye uygulanması sağlanmıştır. Pozitif hukuklarda toplu iş sözleşmesine geniş bir düzenleyici (normatif) bir etki tanınması sonucu, toplu pazarlıkta hukuki anlamda "temsilci" sıfatıyla değil, kendi adına hareket eden sendikalara toplu iş sözleşmesi yapma imkanı verilmesini gerektirmiştir⁽⁸³⁾.

Toplu iş hukuku sisteminde, işçi sendikası dışında dağınık işçi topluluklarına ve işçilere ferdien toplu iş sözleşmesi yapma imkanı tanınmamıştır (TİSGLK.m.2/I ve 12). Buna bağlı olarak, işçilerin tek olarak yorum davası açma ve davaya taraf olma yetkisi de bulunmamaktadır. Çünkü, yorum davasının tarafları 2822 sayılı TİSGLK.nun 60 ncı maddesinde "sözleşmenin tarafları" olarak açıkça gösterilmiştir.

Toplu iş sözleşmesinin tarafı olmayan işçi, toplu iş sözleşmesinde yer alan düzenleyici (normatif) kuralın yorumunu açacağı eda davası ile gerçekleştirebilir. Ancak, toplu hak uyuşmazlıklarının çözümünde önemli bir yeri olan yorum davasını ise ancak bağitleyen işçi sendikası açabilir.

b) İşveren Tarafı : İşveren-İşveren Sendikası

Toplu iş sözleşmesinin yorumuna ilişkin davanın taraflarından diğeri de işveren tarafıdır. Yorumunda uyuşmazlık söz konusu olan toplu iş sözleşmesini bağitleyen işverenin kendisi olabileceği gibi, onun adına üyesi olduğu işveren sendikası da olabilir (TİSGLK.m.2/I ve 12).

⁽⁸³⁾ Melda SUR : Toplu İş Sözleşmesi Özerkliği ve Teşmil (Ankara, 1991), 60-61.

Yorumu istenilen toplu iş sözleşmesinin tarafı kim ise, ancak bunlar yorum davasında davacı veya davalı olabilir. Bu bağlamda, toplu iş sözleşmesini bağtılayan işveren sendikası ise, yorum davası ancak işveren sendikasına karşı açılabilir⁽⁸⁴⁾.

D) Yorum Davasının Açılacağı Mahkeme

Bir hukuki uyuşmazlığın çözümünde görevli mahkemeden kasıt, en kısa anlatımıyla, uyuşmazlık konusunu çözüme kavuşturacak mahkemenin türüdür. Yetkili mahkemeden kasıt ise, uyuşmazlık konusunu çözüme kavuşturacak mahkemenin yer itibarıyla hangisi olduğudur.

a) Görevli Mahkeme

2822 sayılı TİSGLK'nun 60/I nci maddesi uyarınca, toplu iş sözleşmesinin yorumu için açılacak dava iş mahkemesinde görülecektir. Bir ihtisas mahkemesi olan iş mahkemeleri, 30.01.1950 tarih ve 5521 sayılı "İş Mahkemeleri Kanunu" ile kurulmuştur. Belirli sanayi bölgelerinde 1950 yılından bu yana kurulan iş mahkemelerinde, bir hakimin başkanlığında birisi işçi temsilcisi diğeri işveren temsilcisi olmak üzere toplu mahkeme olarak yargılama yapılmaya başlanmıştır⁽⁸⁵⁾. Ancak, 5521 sayılı Kanunun işçi ve işveren temsilcilerine ilişkin hükümleri 1961 Anayasası'nın "mahkemelerin bağımsızlığı" ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir⁽⁸⁶⁾. Artık iş mahkemeleri Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından atanan tek hakimden oluşan bir mahkeme durumundadır.

⁽⁸⁴⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 124-125; Mehmet KOCAOĞLU : a.g.m., 18.

⁽⁸⁵⁾ Necip BİLGE : Medeni Yargılama Hukuku (Ankara, 1967), 55.

⁽⁸⁶⁾ Anayasa Mahkemesinin 13.04.1971 tarih ve E.70/63-K.71/88 sayılı kararı, Resmi Gazete, 14017(16.01.1971)

İş mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde iş davalarına bakmak üzere bir asliye hukuk mahkemesi görevlendirilir (5521 sayılı Kanunun 1/III). Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından bir yerdeki asliye hukuk mahkemelerinden sadece biri iş davalarını görmek üzere görevlendirilir. Bir yerde iş davalarına bakmakla görevlendirilmemiş asliye hukuk mahkemesine yorum davası açılmış olursa, mahkeme kendiliğinden (re'sen) görevsizlik kararı alıp dosyayı görevli mahkemeye göndermesi gerekir.

Buna karşın, iş davalarına bakmakla görevli asliye hukuk mahkemesine açılan dava "iş mahkemesi sıfatıyla" açılmamış ise, mahkeme görevsizlik kararı veremez. Bu durumda, asliye hukuk mahkemesi ara kararı ile davaya "iş mahkemesi sıfatıyla" baktığını belirterek duruşmaya devam eder⁽⁸⁷⁾.

b) Yetkili Mahkeme

2822 sayılı TİSGLK.nun 60/I nci maddesinde, yorum davasının açılacağı yetkili mahkemenin 2822 sayılı TİSGLK.nun 15 nci maddesindeki esaslara göre tespit edileceği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla, bu madde uyarınca, toplu iş sözleşmesinin tarafları, toplu iş sözleşmesi bağitlarken, Bakanlığın çoğunluk tespit yazısına itiraz yapılırken olduğu gibi, işyerinin bağlı olduğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğünün bulunduğu yerdeki iş mahkemesinde yorum davası açabilir.

Öte yandan, toplu iş sözleşmesinin birden fazla bölge müdürlüğünün yetki alanına giren işyerlerini kapsadığı takdirde, Ankara İş Mahkemesi; işletme toplu iş sözleşmelerinin yorumu davasında ise, işletme merkezinin bulunduğu yerdeki iş mahkemesi yetkilidir (TİSGLK.m.15/I).

⁽⁸⁷⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 127.

E) Yorum Kararı ve Kesinleşmesi

Yorum davası sonucunda verilen karar, bazı özellikleri itibarıyla diğer mahkeme kararlarında farklı bir nitelik arz etmektedir. Bu özellikler, yorum kararının verilmesi, yorum kararının niteliği ve yorum kararının kesinleşmesi başlıkları altında açıklanacaktır.

a) Yorum Kararının Verilmesi

Toplu iş sözleşmesinin yorumu için görevli ve yetkili iş mahkemesine açılan dava en geç iki ay içerisinde sonuçlandırılmalıdır. 2822 sayılı TİSGLK.nun 60 ncı maddesinin birinci fıkrasında öngörülen bu süre kanun koyucunun direktifi niteliğindedir⁽⁸⁸⁾.

Mahkemelerin çabuk ve adil karar vermeleri adaletin gereğidir. Ancak, iş mahkemelerinin iş yükü ve hakim eksikliği (nitelik ve sayı yönünden) göz önüne alındığında Kanunun öngördüğü sürelerle uyulması çoğu kez mümkün olamamaktadır⁽⁸⁹⁾. Bununla birlikte, adli tebligatların aynı belediye sınırları içinde 15 gün, ayrı şehir için 21 gün öncesinden önce bu sürelerle bağlı olarak PTT tarafından kabulü de ilk oturumun ancak bir ay sonra yapılabilmesi ve toplu iş sözleşmesi metninin dava dilekçesiyle birlikte mahkemeye sunulmaması gibi sebepler de davanın iki ay içerisinde sonuçlanmasına engel olabilmektedir⁽⁹⁰⁾.

2822 sayılı TİSGLK. ile 275 sayılı TİSGLK. değiştirilip, toplu hak uyuşmazlıklarının çözümünde hak grevi yolu kapanmıştır. Bunun için işçilerin grev ile haklarını alamayacakları açıktır. Kanun koyucu "Toplu iş uyuşmazlıklarında grev ve lokavtın yapılmayacağı göz önünde tutularak işçi-

⁽⁸⁸⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 127; Adnan TUĞ : a.g.e., 163.

⁽⁸⁹⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 127-128.

⁽⁹⁰⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 128.

lerin haklarının zedelenmesinin önlenmesini sağlayacak tedbirler bu maddede düzenlenmiştir” gerekçesiyle Hükümet Tasarısının 42. nci maddesinde yer alan ve Milli Güvenlik Konseyi’nce 60. nci madde olarak düzenlenen yorum davasının iki ay içerisinde mahkemelerce sonuçlandırılması esas kabul edilmiştir⁽⁹¹⁾. Bu sebeple, mahkemelerin, yorum davalarında en geç iki ay içerisinde karar vermeleri kanun koyucunun istemi olduğu gibi çalışma barışı yönünden de önemi büyüktür.

Bunlarla birlikte, mahkemelerin, dava açıldığı, yani başvuru harcının yatırıldığı günden itibaren iki ay içinde karar verememeleri halinde de, verecekleri hükmün geçerli olacağı kuşkusuzdur⁽⁹²⁾.

b) Yorum Kararının Niteliği

İş Mahkemesinin toplu hak uyuşmazlığını çözen toplu iş sözleşmesinin yorumuna ilişkin dava sonunda verdiği ve kesinleşen karar tarafları bağlar⁽⁹³⁾. Ancak, anılan kararın “icrai niteliği” yoktur⁽⁹⁴⁾.

Bununla beraber yorum kararının hukuki ve cezai yönden sonuçları bulunduğundan karşı taraf yorum kararına uygun hareket etmek zorundadır⁽⁹⁵⁾. Bunlardan birincisi, yorum kararı bir tespit davası sonucu verilmiş bir karar olduğundan, açılacak her eda davasında kesin delil niteliğine sahiptir. 2822 sayılı TİSGLK’nun 60/2. nci maddesinde yer alan “Kişilerin yorum kararına uyulmamasından doğan tazminat hakları saklıdır” hükmünün yorum kararının hukuki sonuçlarını gösterdiği kabul

⁽⁹¹⁾ Olcay MİS ve Erbaşar ÖZSOY : Hazırlık Çalışmalarıyla Birlikte Karşılaştırmalı, Gerekçeli 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (Ankara, 1983), 207.

⁽⁹²⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 128.

⁽⁹³⁾ Mehmet KOCAOĞLU : a.g.m., 20; Adnan TUĞ : a.g.e., 162; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 120; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 79.

⁽⁹⁴⁾ Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 168; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 128.

⁽⁹⁵⁾ Nuri ÇELİK : a.g.e., 534-535; Kemal OĞUZMAN : Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I, a.g.e., 80; Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 168; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 128.

edilmelidir⁽⁹⁶⁾.

Ancak, yorum kararının tarafları yoruma konu olan toplu iş sözleşmesinin tarafları olduğundan; H.U.M.K.nun 237 nci maddesi anlamında kesin hükümden bahsedilemez⁽⁹⁷⁾. Eda davasında toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi doğrudan dava açabileceğinden taraf farklı olacaktır. Sadece dava sebebinin aynı olması kesin hüküm için yeterli değildir. Bu sebeple mahkemenin yorum kararına uymayan işçi veya işverene karşı diğer taraf ayrıca bir zarara uğramış ise bunu da tazmin ettirebilir (TİSGLK.m.60/II).

Yorum kararına uyulmamasının cezai yaptırımı da bulunmaktadır. 2822 sayılı TİSGLK.nun 80 nci maddesine göre, işveren veya işçi, toplu iş sözleşmesinin mahkemece yapılmış ve kesinleşmiş yorum kararına uymaz ise, ağır para cezasına mahkum edilir. Bu halin tekerrürü halinde ise, ceza üçte birden yarıya kadar artırılır (TİSGLK.m.81).

c) Yorum Kararının Kesinleşmesi

Toplu iş sözleşmesinin yorumuna ilişkin iş mahkemesinden verilen yorum kararı kesin değildir. İş mahkemeleri kararı, tarafların veya vekillerinin yüzlerine karşı vermiş ise, karar tarihinden itibaren; yokluklarında vermiş ise, kararın tebliğinden itibaren, sekiz gün içerisinde temyiz edilmediği takdirde kesinleşir (5521 sayılı Kanun m.8).

Yorum kararının süresi içinde temyiz olunması halinde ise, temyiz incelemesi, Yargıtay 9 ncu Hukuk Dairesinde iki aylık süreye bağlı kalınarak yapılacaktır.

Yargıtay iki ay içinde veya sonrasında kararı onaması halinde

⁽⁹⁶⁾ Fevzi ŞAHLANAN : a.g.e., 168; Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 129.

⁽⁹⁷⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 128.

yorum kararı kesinleşir. 2822 sayılı TİSGLK.nun 60/I nci maddesinde “Yargıtayın ilgili dairesi, bozma söz konusu olan hallerde işin esasına ilişkin kesin kararını iki ay içinde verir” hükmü yanlış yoruma elverişlidir. Ancak, kararın bozulması söz konusu olmasa da iki ay içinde Yargıtay kararını vermesi gerekir⁽⁹⁸⁾.

Bununla birlikte, Yargıtay, yorum kararını inceleyip usul ve yasaya aykırı bulur (H.U.M.K.m.428) ise, kararı bozar. Ancak, kararın bozulması üzerine, H.U.M.K.nun 429 ncu maddesi uyarınca dosya iş mahkemesine gönderilemez. Zira, bu konuda 2822 sayılı TİSGLK.nda özel bir hüküm mevcuttur. 2822 sayılı TİSGLK.nun 60/I nci maddesine göre, Yargıtay işin esasına girerek önceki yorum kararını bozarak ortadan kaldırır veya davayı reddeder veya esas hakkında yeni bir yorum kararı verir. Yargıtay’ın bu yorum kararı kesin olup, bu karar aleyhine karar düzeltme yoluna gidilemez (5521 sayılı Kanun m.8/III).

⁽⁹⁸⁾ Cevdet İlhan GÜNAY : a.g.e., 129-130.

SONUÇ

İş hukukunda işçinin emeğine ihtiyaç duyan işverenin üretim faaliyetinde işçiyi bir eşya gibi değil, bir insan gibi kabul etmesini sağlamanın, kısacası “işçiyi korumanın” ön planda tutulan bir amaç olarak kabul edilmesi, iş hukukunun bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasının tarihi sebeplerinden ileri gelmektedir. Çünkü, yüzyıllar boyunca işçi ve işveren ilişkileri, taraflarca iş sözleşmesine göre tanzim edilmiş olduğunda, güçlü olan işveren tarafı, zayıf olan işçi tarafına şartlarını rahatlıkla kabul ettirme imkanı bulmuştur. Bunun üzerine, işçinin aleyhine sonuçlar doğuran sözleşme hürriyetinin, işçi aleyhine doğurduğu bu sakıncaları ortadan kaldırmak için kanun koyucu, bu hürriyeti sınırlamak zorunda kalmıştır. Ancak, bu sınırlama faaliyetini işverenin zararına işleyen tek yönlü bir gelişme olarak düşünmek yanlıştır. Zira, kanun koyucu bir taraftan sözleşme hürriyetini sınırlarken, diğer taraftan bununla yetinmemiş, işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen yeni hukuk kuralları vaz etmiştir. Böylelikle iş hukuku bir taraftan işçiyi koruyup, işverene işçi yararına sorumluluklar getirmekle birlikte, diğer taraftan işverenlerin haklarını korumayı ihmal etmeyerek işçilerin sorumluluklarını da belirlemektedir.

Nitekim, sosyal devletin görevi, sağlam iktisadi politikaların çerçevesi içinde, sosyal ve iktisadi durumları zayıf olan kesimlerin yaşayışlarını iyileştirmek olduğundan, iş hukukunun bağımlı çalışmasının sonucu olarak bir çok noksanlıkları olan işçiyi korumak yanında, iş ilişkilerinin sağlam bir üretim düzeni içinde yürüyebilmesi için, çalışma barışını sağlamak amacı da vardır.

Bu itibarla, iş hukukunun genel olarak amacı her ne kadar işçiyi korumak ise de, yalnızca işçinin korunması ihtiyacı iş hukukuna karakterini vermeyip, ayrıca bu koruma ihtiyacı ile ülkenin üretim düzenini doğrudan

etkileyen çalışma barışının sağlanması amacı arasında bir denge sağlama lüzumu da iş hukukuna damgasını vurmaktadır.

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, iş hukuku mevzuatı ve sözleşmelerinin yorumunda işçi lehine yorum ilkesi, kural olarak değil, diğer ilkeler ve araçlar yardımıyla bir sonuca varılması mümkün olmadığı takdirde başvurulmalıdır. Nitekim, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu gereği ortaya çıktığında öncelikle amaçsal yorum yöntemine başvurularak normun amacının ortaya çıkarılması ve iş hukuku sözleşmelerinin yorumu söz konusu olduğunda ise, öncelikle güven teorisi çerçevesinde tarafların gerçek ortak iradelerinin saptanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAL, Erhan. Hukukun Temel İlkeleri. İstanbul, 1998.
- AKI, Erol. Hukukun Temel Kavramları. İzmir, 1999.
- AKİPEK, Jale G. Türk Medeni Hukuku I. Ankara, 1960.
- AKYOL, Şener. Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı. İstanbul, 1995.
- ARAL, Vecdi. Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine. İstanbul, 1975.
- ARSEBÜK, Esat. Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumi Esasları I. Ankara : Ankara Hukuk Fakültesi, 1937.
- ASLAN, Yılmaz. Hukuka Giriş. İstanbul, 1991.
- ATAAY, Aytekin. Medeni Hukukun Genel Teorisi. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980.
- ATAR, Yavuz - Mehmet AYAN - Sami KARAHAN - Haluk Hadi SÜMER - İbrahim ARSLAN ve Ömer ULUKAPI. Hukuk Bilimine Giriş. Konya, 1997.
- AYBAY, Aydın. Borçlar Hukuku Dersleri. İstanbul, 1984.
- AYBAY, Rona ve Aydın AYBAY. Hukuka Giriş. İstanbul, 1991.
- BALTA, Tahsin Bekir. İdare Hukuku I. Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi 1970/72

- ÇENBERCİ, Mustafa. İş Kanunu Serhi. Ankara, 1986.
- CENTEL, Tankut. İş Hukuku I. İstanbul, 1994.
- DÖNMEZER, Sulhi ve Sahir ERMAN. Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku I. İstanbul, 1997.
- EDGÜ, Ekrem. Borçlar Hukuku Umumi Hükümler. Ankara, 1965.
- EDİS, Seyfullah. Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri. Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979.
- EDİS, Seyfullah. Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri. Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1997.
- EKONOMİ, Münir. İş Hukuku I. İstanbul, 1987.
- ELBİR, Halid Kemal. "İş Hukukunda Yorum", İş Hukuku Dergisi, I, 1(Ocak 1969), 3-34.
- ENGEL, Pierre. Traité des Obligations en Droit Suisse. Berne, 1997.
- EREN, Fikret. Borçlar Hukuku Genel Hükümler I. İstanbul, 1998.
- ESENER, Turhan. Hukuk Başlangıcı. İstanbul, 1998.
- ESENER, Turhan. İş Hukuku. Ankara, 1978.
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin. Borçlar Hukuku Genel Hükümler I. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976.
- GÖĞER, Erdoğan. Hukuk Başlangıcı Dersleri. Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976.
- GÖRGÜN, Şanal. Hukukun Temel Kavramları. Ankara, 1996.
- GÖZLER, Kemal. Hukukun Genel Teorisine Giriş. Ankara, 1998.
- GÖZLER, Kemal. Hukuka Giriş. Bursa, 1998.
- GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref. Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara, 1998.
- GÜNAY, Cevdet İlhan. Toplu Hak Uyuşmazlıkları. Ankara, 1995.
- GÜRİZ, Adnan. Hukuk Başlangıcı. Ankara, 1999.

GÜRİZ, Adnan. Hukuk Felsefesi. Ankara, 1999.

HIRSCH, E.E. "Akitlerin Tefsiri", Ebül'ula Mardin'e Armağan, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1944, 149-229.

IŞIKLI, Alpaslan. İş Hukuku. Ankara, 1996.

İMRE, Zahit. Medeni Hukuka Giriş. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980.

İNAN, Ali Naim. Borçlar Hukuku Genel Hükümler I. Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971.

İZVEREN, Adil. İş Hukuku. Ankara, 1974.

İZVEREN, Adil ve Erol AKI. İş Hukuku I. İzmir, 1999.

KAPLAN, İbrahim. Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi. Ankara, 1987.

KARACABEY, Ö.Faruk. Uygulamalı Hukukta Yöntem ve Araştırma. Ankara, 1976.

KAYNAR, Reşat. Medeni Hukuk Dersleri. İstanbul : Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1980.

KAYNAR, Reşat. Türk Borçlar Hukuku Dersleri. İstanbul, 1965.

KEYMAN, Selahattin. Hukuka Giriş. Lefkoşa, 1997.

KOÇAOĞLU, Mehmet. "Toplu Hak Uyuşmazlıklarında Yorum Davaları ve Bu Konuda Yargıtayın Tutumu", Kamu-İş, I, 4(Nisan 1988), 16-22.

KOCAMAN, Arif. Temel Hukuk Bilgisi. Ankara : Temel Eğitim ve Staj Merkezi, 1999.

KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip. Borçlar Hukuku Dersleri. İstanbul, 1985.

LYON-CAEN, Gérard ve Jean PELISSIER. Droit du Travail. Paris, 1988.

MİS, Olcay ve Erbaşar ÖZSOY. Hazırlık Çalışmalarıyla Birlikte Karşılaştırmalı, Gerekçeli 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu. Ankara, 1983.

MOLLAMAHMUTOĞLU, Hamdi. Hizmet Sözleşmesi. Ankara, 1995.

NARMANLIOĞLU, Ünal. İş Hukuku I. İzmir, 1994.

- OĞUZMAN, Kemal. Borçlar Hukuku Dersleri I. İstanbul, 1987.
- OĞUZMAN, Kemal. Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri I. İstanbul : İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, 1984.
- OĞUZMAN, M.Kemal. Medeni Hukuk Dersleri. İstanbul, 1971.
- OĞUZMAN, M.Kemal. Medeni Hukuk Dersleri. İstanbul, 1990.
- OĞUZMAN, M.Kemal ve M.Turgut ÖZ. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. İstanbul, 1995.
- ORHANER, A.Baki. Türk İş Hukuku Yargıtay Emsal Kararları. Ankara, 1966.
- ÖNEN, Mesut. Hukukun Temel Kavramları. İstanbul, 1991.
- ÖNEN, Turgut. Borçlar Hukuku. Ankara, 1995.
- ÖZSUNAY, Ergun. Medeni Hukuka Giriş. İstanbul, 1986.
- ÖZTAN, Bilge. Medeni Hukukun Temel Kavramları. Ankara, 1998.
- REİSOĞLU, Safa. Borçlar Hukuku. İstanbul, 1993.
- REİSOĞLU, Seza. Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukda Toplu İş Sözleşmeleri. Ankara, 1967.
- SAYMEN, Ferit Hakkı. Türk Medeni Hukuku I. İstanbul, 1960.
- SAYMEN, Ferit Hakkı. Türk İş Hukuku. İstanbul, 1954.
- SEÇKİN, A.Recai. "Anayasa Mahkemesinden Başka Mahkemelerin Anayasayı Uygulamaları ve O Mahkemelerce Hukuk Kurallarının Anayasaya Uygun Yorumu", Yargıtay Yüzüncü Yıldönümü Armağanı, İstanbul : Adalet Bakanlığı, 1968, 121-152.
- SÜMER, Haluk Hadi. İş Hukuku. Konya, 1996.
- SÜZEK, Sarper. İş Akdini Fesih Hakkının Kötüye Kullanılması. Ankara, 1976.
- SÜZEK, Sarper. "İş Hukukunda Düzenleme Boşluklarının Doldurulması", İş Hukukunun Ulusal ve Uluslararası Temel ve Güncel Konuları, Ankara : Kamu-İş, 1993, 129-137.
- SÜZEK, Sarper. İş Hukukunun Genel Esasları. Ankara, 1998.

SÜZEK, Sarper. "İş Hukukunda Yorum", İnan Kırac'a Armağan, Ankara : Galatasaray Üniversitesi, 1994, 231-238.

ŞAFAK, Ali. Hukuk Başlangıcı Ders Kitabı. Ankara, 1994.

ŞAHLANAN, Fevzi. Toplu İş Sözleşmesi. İstanbul, 1992.

TAŞMAN, Bilgehan. Bireysel İş Hukuku I. İstanbul, 1998.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi. Medeni Hukuka Giriş Dersleri. İstanbul, 1970.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi. Medeni Hukuka Giriş Dersleri. İstanbul, 1984.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi - Sermet AKMAN - Haluk BURCUOĞLU ve Atilla ALTOP. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. İstanbul, 1988.

TUĞ, Adnan. Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi. Ankara, 1996.

TUNCAY, A.Can. Toplu İş Hukuku. İstanbul, 1999.

TUNÇOMAĞ, Kenan. Borçlar Hukuku I. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1969.

TUNÇOMAĞ, Kenan. İş Hukukunun Esasları. İstanbul, 1988.

TURAN, Kamil. Ferdi İş Hukuku. Ankara, 1993.

TÜZEL, Sadık. Hukuk Başlangıcı. İzmir : İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1960.

ULUCAN, Devrim. Toplu İş Sözleşmesi Özerkliği ve Hukuki Niteliği. İstanbul, 1981.

UMAR, Bilge. Hukuk Başlangıcı Ders Kitabı. İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1997.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951.

YILDIZ, Hüseyin. Medeni Hukukun Temel İlkeleri. Bursa, 1996.

YÖRÜK, Abdülhak Kemal. Hukuk Başlangıcı. İstanbul, 1956.

ZEVLİLİLER, Aydın - M.Beşir ACARBEY ve K.Emre GÖKYAYLA. Medeni Hukuk. Ankara, 1999.

ÖZET

Belli yorum yöntemlerine göre, yorum araçları ve yorum ilkelerinin uygulanması ile yürütülen bir hakim faaliyeti olarak tanımlanan yorum ile, adaletli ve sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için, ilk önce yoruma hangi hallerde başvurulabileceğinin sınırlarının belirlenmesi, daha sonra da yorumlama sırasında kullanılacak araçlar ile esas alınacak ilkelerin ve yöntemlerin ortaya konulması gerekmektedir.

Bu tezde, İş Hukuku'nda yoruma hangi hallerin varlığı halinde başvurulacağı, yorum sırasında kullanılacak araçlar ve esas alınacak yöntem ve ilkeler ortaya konulmuştur. Ancak, İş Hukuku'nda yorum konusu açıklanırken, klasik yorum yöntem ve ilkelerinin tamamen bir tarafa bırakılarak yeni yorum yöntem ve ilkelerinin ortaya konulması değil, daha ziyade iş hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olması sebebiyle klasik yorum yöntem ve kurallarının İş Hukuku'nda ne şekilde uygulanacağı belirtilmiştir.

İş Hukuku'nda, bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasının tarihi sebeplerinden ileri gelen ve ön planda tutulan bir amaç olan "işçiyi koruma" amacının yorum konusunda da etkin bir rol oynayacağı muhakkaktır. Ancak, İş Hukuku'na, yalnızca işçinin korunması ihtiyacı karakterini vermeyip, ayrıca bu koruma ihtiyacı ile ülkenin üretim düzenini doğrudan etkileyen çalışma barışının sağlanması amacı arasında bir denge sağlama lüzumu da İş Hukuku'na damgasını vurmaktadır.

Bu itibarla, İş Hukuku mevzuatı ve sözleşmelerinin yorumunda işçi lehine yorum ilkesine, kural olarak değil, diğer ilkeler ve araçlar yardımıyla bir sonuca varılması mümkün olmadığı takdirde başvurulmalıdır. Nitekim, iş mevzuatı hükümlerinin yorumu gereği ortaya çıktığında, öncelikle amaçsal yorum yöntemine başvurularak normun amacının ortaya çıkarılması;

bunun gibi, iş hukuku sözleşmelerinin yorumu söz konusu olduğunda da, öncelikle güven teorisi çerçevesinde tarafların gerçek ortak iradelerinin saptanması gerekmektedir.

SUMMARY

As a judicial activity, interpretation is the application of certain means and principles under predetermined procedures. In order to reach fair and healthy decisions it is essential to determine under which conditions judge will use interpretation and how.

This thesis determines conditions, means and basic principles in application of interpretation. This thesis does not aim to invent brand new interpretation procedures and principles but to determine the application of classical procedures and principles, taken into consideration that Labour Law is an independent branch of law.

Undoubtedly, the outstanding “Labour Protection” aim in Labour Law, which is a historical reason of Labour Law to be a social science, plays an essential role in interpretation. The need for protection of labours does not, however, characterise Labour Law itself but realising the balance between the goals of labour protection and work peace, which effects directly the production stability, stands as an essential aspect of Labour Law.

It is not rule to apply the principle of “interpretation in favour of labour” in Labour Law Legislation and labour conventions, but an alternative method when it is not possible to give decisions by using other means and principles. Therefore, in case of interpretation of Labour Legislation, it is essential to use the method of interpretation according to aim to find out the aim of legislator and in case of interpretation of labour convention, to find out substantial aims of parties under theory of trust.